

Hva kan vi gjøre for barna?

Stiftelsen Kirkens Ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep

Viktige perspektiver til kirkens trosopplæring

hva

Dette heftet er blitt til med prosjektmidler fra Trosopplæringsreformen.

Stiftelsen Kirkens Ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep.

Besøksadresse: Lovisenberggaten 7a, 0456 Oslo.

Telefon 23 22 79 30, SMS 478 14 066.

Adam, tilbud til menn, mobil 954 20 794.

E-post: post@kirkens-ressurscenter.no

Hjemmeside: www.kirkens-ressurscenter.no

Omslag og grafisk form: Torill Haugen.

Skrifttyper: Berthold Akzidenz Grotesk og Adobe Minion.

Trykk: Saturn Trykk.

Oslo 2008

innhold

Innholdsfortegnelse

Biskop Helga Haugland Byfuglien	3
Forord. «Derfor er dette heftet så viktig»	
Prest og daglig leder Elisabeth Torp.....	5
Innledning. «Tenk om vi har rett!»	
Pedagog Randi Dyrerud.....	7
Det alminnelige og «lykkelige» barnets sårbarhet	
Om barndom og oppvekst	
Prest og daglig leder Elisabeth Torp.....	13
«La barna komme til meg» – men det er noe som hindrer	
Om praktisk teologiske innsteg i møte med redde, skamfulle, ensomme eller brysomme barn	
Sosionom og høyskolelektor Torbjørn H. Andersen.....	18
«Tøffe gutter er ikke offer!»	
Om seksuelle overgrep mot gutter	
«Kristin»	22
«Hva kunne jeg trenge?»	
Refleksjon rundt egne erfaringer	

Psykologspesialist Berit Sivertsen Sørvig	29
«Store barn - stor sårbarhet»	
Om barn og unges utfoldelse i kirkens rom. En sosialpsykologisk analyse	
Psykologspesialist Trine Anstorp.....	36
«Hva kan vi voksne gjøre?»	
Om å se - og bry seg!	
Prest og universitetslektor Merete Thomassen.....	40
«Gud og det vanskelige familiespråket»	
Om foreldre- og familiemetaforer i trosopplæringen	
Universitetslektor Birgitte Lerheim.....	47
«Hvem ligner Daniel og hvem ligner Rut?»	
Om forteljingar, fellesskap og brotne liv	
Prest og trosopplærer Anne Berit Løvstad Evang.....	51
«Hjelp meg du å vokse opp!»	
Om formidling av god livstolkning til den utsatte	
Prest Benedikte Ericson.....	56
«Jeg er lykkelig ... – for Jesus er min beste venn»	
Om hvordan velmenende trosformidlere kan skape vanskelige gudsbilder og selvbilder	
Ressurssenterets stab.....	63
Etterord. «Til det beste for alle barn!»	

førord

«Derfor er dette heftet så viktig»

Biskop Helga Haugland Byfuglien

Kirken skal være et trygt sted for alle. Barn, unge og voksne skal bli møtt med respekt. De har en forventning om å bli sett, hørt og ivaretatt, og det ønsker vi at de skal få bekreftet. De som er med i fellesskapet og deltar i ulike aktiviteter, skal kunne stole på ledere og medarbeidere i menighetene.

Foreldre viser kirken stor tillit når de kommer med barna sine. Alle de som lar sine unge være med i ulike tiltak knyttet til den store trosopplæringsreformen, stoler på, og skal ha grunn til å stole på, kirkens medarbeidere; frivillige og ansatte. De skal kunne regne med at de gir godhet, viser omsorg og er klar over sitt ansvar. Det er viktig at foreldrene kan stole på at virksomheten drives med bevisste grenser mellom god nærhet og krenkende atferd. Kirken skal ikke på noe vis bli arena der usunne kontakter skapes eller opprettholdes. Det skal være nulltoleranse for overgrep og grenseoverskridende atferd i kirken vår!

Da trenger vi stadig mer kunnskap, klokskap – og kjærlighet.

For vi vet at uønsket atferd, særlig overfor barn og unge, dessverre stadig forekommer, også blant de som har kirkens tillit. Det gjør stor skade og påfører belastninger og sår som sterkt berører både selvbilde og gudsbilde. Dette skjer til tross for at kirken og samfunnet for øvrig både har mer kunnskap og et økende fokus på overgrepssproblematikken.

Trosopplæringen i kirken har som målsetning å nå den store bredden av alle døpte. Kirken kommer dermed i nær kontakt med store grupper barn og unge, hvor mange har med seg ulike overgrepserfaringer. Både observasjoner, samtaler og fortellinger som signaliserer dette, utfordrer lederne i barne- og ungdomsarbeidet.

Kirken vår trenger å ruste seg bedre for å møte denne alvorlige og ubehagelige delen av virkeligheten. Det er helt nødvendig å øke kompetansen når det gjelder ulike former for overgrep. Denne boka er et viktig bidrag inn i dette arbeidet.

Bredden av tema som tas opp i boka, gir viktig kunnskap om forebygging av overgrep, avdekking av overgrep og hvordan overgrep best blir håndtert.

Det er også svært verdifullt at gutter og overgrep tas opp i et eget kapittel. Holdningsmessig må vi nå vekkes til å øke forståelsen av gutters reaksjon på krenkelser. Fremfor alt settes barna og de unge i sentrum. Deres sårbarhet, men også deres ressurser, løftes fram som viktige, når svik og tillitsbrudd har skjedd og skal heles.

Kirken trenger den konkrete kunnskap og hjelp til ansvarlighet i overgrepssaker som denne boka gir. Den vil være viktig for oss som er medarbeidere i kirken. Vi trenger både å bli bevisstgjorte og utrustet, så vi våger og evner å gå inn i disse krevende utfordringene. Det handler om kirkens troverdighet når vi sier vi tar overgrep på alvor og vil heve vår kompetanse på feltet. Og det handler ikke minst om å være en kirke som heler. Denne tryggheten får konsekvenser for hvordan vi møter barn og unge, om vi ser dem, lytter til dem og tar dem på alvor.

For aller viktigst er dette for barna og de unge selv – at de kan få livsmot og livskompetanse gjennom kirkens trosopplæring – *fordi* de blir møtt med kjærlighet, omsorg og respekt og opplever at *det* er størst av alt.

innledning

«Tenk om vi har rett!»

Prest og daglig leder Elisabeth Torp

Utgangspunktet for Ressurssenterets ønske om å bidra inn i kirkenes trosopplæring, er møte med de mange voksne kvinner, og etter hvert voksne menn, som har formidlet hvordan det var å være barn, jente og gutt, og oppleve seksuelle overgrep. På ulike måter har de fortalt hvordan både sammenhengen rundt, og de voksne som var der, hadde kunnet bidra med noe som ville gjort en forskjell. Men få gjorde det. Hvorfor ikke, kan vi lure på? Kanskje noe av det som hindrer, er at de som er i omgivelsene er redd for å ta feil og gjøre noe galt. Det ulykkelige i at andre ikke våger å si eller gjøre noe, når en f eks lurer på om overgrep har skjedd, er at det ikke blir mulig å avklare situasjonen. Dermed kommer heller ingen i posisjon til å stoppe eller forhindre nye overgrep. Vår utfordring til alle, er å være mer offensiv; for ”tenk om vi har rett”. Erfaringsmessig har bekymringen eller mistanken en får ved observasjon av et barn eller en relasjon som en stusser ved, en berettiget årsak.

En viktig eksempelfortelling i Bibelen, er fortellingen om den barmhjertige samaritan. Der er det en som blir utsatt for et overgrep - og en som trosser hindringene og bryr seg i den dramatiske situasjonen. Fortellingen viser en ansvarlig måte å møte en situasjon der det har skjedd noe forferdelig. Her skjønnte alle at det hadde skjedd noe galt og vondt. Det gjør vi sjelden når det gjelder barn som er utsatt for overgrep og svik fra tillits- og myndighetspersoner. Det som først og fremst kjennetegner en situasjon der overgrep har skjedd, er at ingen ser – og ingen må få se – det som har skjedd. Dermed er det også enda mer krevende å opptre ansvarlig.

Vi vet at det skjer overgrep mot barn også innen kirkelige sammenhenger, selv om vi ikke ser det. Helt generelt er det vår mening at vi vet altfor lite om hvordan barna har det. Vi regner med at de har det bra. Men ikke alle barn har det bra. Vonde og vanskelige ting hender i barns liv og hverdag. Det fokuseres også innen kirkelige sammenhenger for lite eller ingenting

på oppvekstvilkår til ”alminnelige” barn. Bak det vi tenker er et alminnelig barn, vet vi at det kan det skjule seg erfaring av overgrep som holdes usynlig for omverdenen. Dette har vi villet bry oss om og gjøre noe med. Ressurssenteret har ikke først og fremst kompetanse på barn. Men gjennom møte med voksne og deres fortelling om barndom og oppvekst, har vi fått en innsikt knyttet til hvordan det var å være barn og oppleve overgrep.

Med utgangspunkt i denne formidlingen, har vi her samlet og systematisert innsikten og kunnskapen. Det er altså formidlet til oss av voksne, som ser tilbake på barndom og oppvekst der overgrep var en realitet. Ressurshftet består av et utvalg tekster, som hver for seg fokuserer på viktige anliggender, knyttet til trosopplæringen.

Vi er opptatt av hva som kjennetegner situasjoner der barn er sårbare og kan bli, eller blir, utsatt for overgrep. Hva skal en se etter? Og hva kan en spørre om? Hva trenger den voksne for å være til støtte og hjelp i en situasjon der et barn er utsatt, eller i fare for å bli utsatt, for overgrep?

Vi fokuserer på lederskap, på fallgruver knyttet til utøvelse av lederskap og på lederansvar på ulikt nivå i trosopplæringen. Vi er også opptatt av hvordan mye brukt forkynnelse og teologiske metaforer kan forsterke barnets strev.

Vi spør – og vi svarer på – hva som vil gjøre en forskjell for det rammede barnet; særlig knyttet til sammenheng rundt, til de voksnes væremåte og hva vedkommende formidler.

Vi viser til de mange muligheter som ledere har til å bety noe

godt for små og store barn innen trosopplæringssammenheng. Helt konkret vil vi i dette ressursheftet bidra med det vi tror den voksne, ansvarlige lederen trenger

- for å forbedre sin evne til å se barnet og

- for å øke sitt mot til å *handle* til det beste for barnet.

Denne oppmerksomheten mot overgrep mot barn og risiko for utsatthet, mener vi også er forebyggende. Generelt vil vi si at hver gang det snakkes om at overgrep skjer og er en realitet, bidrar det til å forbygge og redusere forekomst. Mer spesifikt vil oppmerksomhet omkring overgrep innen en sammenheng og i forhold til et enkelt barn, bidra til å beskytte mot overgrep.

Vårt hovedanliggende er: Hva trenger barnet, eller snarere, hva trenger den voksne som skal være til støtte og hjelp for et utsatt barn innenfor en sammenheng med trosopplæring? Vi ønsker med dette å gi verdifull innsikt og gode innspill til de som er tilstede sammen med barn, og som skal forkynne og formidle til barn.

Vårt håp er at dette ressursheftet kan være et nyttig arbeidsredskap, slik at den enkelte trosopplærer går videre i trosopplæringens tjeneste med økt kunnskap om, oppmerksomhet på og mot til handling i møte med barnets utsatthet og risiko for seksuelle overgrep.

De ulike bidragene står i en sammenheng, men kan gjerne leses enkeltvis.

Om barndom og oppvekst

Det alminnelige og «lykkelige» barnets sårbarhet

Pedagog Randi Dyrerud

Rammer og premisser

Velkommen til verden!

Etter 9 måneders forholdsvis skjernet utvikling, kjempes vi fram i dagens lys og legges normalt i en mors armer.

Egentlig starter vi ikke derfra med helt

blanke ark eller sikre vinnerlodd. Vi har allerede da et arvet utgangspunkt; en kropp, en hjerne og egenskaper som ligger nedfelt i genene våre. Vi kommer dertil inn på Scenen i et konkret tidspunkt i våre foreldres og vårt miljøes historie. Dette er ikke uviktig i forhold til hva for slags liv vi får.

Myter om barn

Myte: De er så søte...

Det er en hang til å idyllisere barn og barndom; så uskyldrene og søte de er; eller naive og ufarlige! Voksne kan drømme

seg tilbake til en tilstand av uskyld og bekymringsløshet, og glemme hvor sårbart og utsatt et barn er for overbeskyttelse, invaderende interesse og plagsomt «koseprat». Noen ser i barnet en spesiell mulighet til å «ta til seg» av denne uskylden eller få tilfredsstillende egen selvspeilende forfengeligheit. Barn på sin side, trenger bekreftelse og er på stadig jakt etter oppmerksomhet og anerkjennelse; drevet av lengsel etter å føle seg spesiell/utvalgt.

Myte: De er så brysomme...

Du vil også finne dem som mener at barn er en «pest og plage». Og det er ingen grunn til å underslå at barn er slitsomme og krever mye av oss. De kommer på kollisjonskurs med voksnes legitime behov og det mer impulsstyrte drivet i oss etter å følge egne lyster og planer. De tar frihet og nattesøvn, og de stiller våre krefter, tålmodighet og sindige beslutsomhet på harde prøver. For å beskytte egne interesser og oppnå litt fred, hufser vi dem unna oss eller «kjøper» oss fri. Vi har gjerne våre gode grunner, godt støttet av samfunnets krav til effektivitet. I denne «tidsklemma» og under kravet til å «realisere seg selv», er det fort å glemme hvor

sårbare barn er for likegyldighet og forsømmelser på den ene siden - og manipulering og maktmisbruk på den annen.

Vi møter mange barn; i denne sammenhengen som ledere og formidlere av det kristne budskap - og i den hensikt å støtte barnets trosmessige forankring og trygghet. La oss her skjerpe sansene litt og se på hva som påvirker barns oppvekst, og på kvaliteten av de erfaringene de får å bygge sitt voksne liv på. Da kan vi kanskje forstå deres signaler og behov bedre.

Premissleverandørene

De nærmeste omsorgspersonene/ foreldrene er de sterkeste premissleverandørene. Barnet kommer inn i deres liv på et ønsket eller ubeleilig tidspunkt og utfordrer deres aktuelle rammer i forhold til hva de kan «by opp» med av ressurser: Det gjelder

- *Økonomisk* situasjon, som påvirker bostandard og økonomisk handlingsrom.
- *Sosial* situasjon, som handler om hvilket sosialt nettverk en har, og hva for støtte en kan håpe på.
- *Fysisk og psykisk* helse, som avgjør god eller begrenset kapasitet.
- *Kunnskap og holdninger* til barn, som vil avgjøre hvilke behov de mener et barn har.
- *Egen historie og erfaringer*, som senere styrer den voksnes rolle i forhold til neste generasjon.
- *Tyggheit og åpenhet* i familien til å snakke om det som til

enhver tid er de følelsesmessige utfordringene.

- *Familiehemmeligheter* og farlige «mine-områder», som skaper frykt og effektive unngåelsesstrategier.

Oppdrageridealer

De voksne lever ikke i et vakuum. De har selv en oppvekst bak seg med mennesker og hendelser, som har preget dem. De er som voksne ikke «suverent» uavhengige, men del av en større familie, et lokalsamfunn, et nasjonalt samfunn og en historisk epoke. Vi «eies» litt av kulturen vi lever i med mulighetene og begrensningene innenfor «systemets» skrevne og uskrevne lover. Dette regulerer oss sterkt og ofte ubevisst. Det finnes også skjulte kulturer med «unevnelige» regler som kan gi sterke føringer i forhold til holdning til barn.

I enhver tid vil synet på og holdninger til barn, til gutt/jente og til oppdragelse, være viktig:

Hva er OK oppførsel, hva er tabu eller skambelagt?

Hva gir godt omdømme og status?

Oppdragelse handler mye om hva vi mer eller mindre bevisst oppmuntrer, roser og belønner av ønsket oppførsel, om hva barn nektes, hva de hemmes i, og hva de straffes for.

Barnet

Sårbart, avhengig og søkende

Det er ganske påtakelig hvor sårbart og avhengig mennesket biologisk sett er. En romersk vismann, Plinius d.e. (omkom i

Vesuvs utbrudd 79 e.Kr.) beskrev mennesket som «det gråtende dyret». Det slo ham vel hvor nakne og ubehjelpelige vi er fra starten, uten annen mulighet enn å appellere til våre omsorgsgivere ved hjelp av gråt.

Erfaring og tilpasning

I den første ordløse/gråtende perioden, skjer den tidlige tilknytningen til omsorgsgiver med behov 24 timer i døgnet. Da har barnet ingen «oppførsel», men bare grimaser og skrik som uttrykk for om det føler seg bekvem. Likevel blir det tidlig tildelt rollen som «snill», «krevende» eller «umulig».

Når språket kommer oss til hjelp, har vi allerede mottatt masse informasjon om hvem Jeg er. Det finnes mye god psykologisk litteratur som fremstiller grunnleggende antakelser om veien *fra* avhengighet *til* selvstendighet; om hvordan barnet knytter seg symbiotisk til omsorgsgiver for å få dekket avgjørende psykiske og fysiske behov, - og videre hvordan vi hjelper oss med trøstefulle overgangsobjekter, når vi gradvis må løsrive oss igjen.

I denne krevende utviklingen, skal vi finne vår plass og få bekreftet vår identitet i forhold til stadig større «grupper»; blant familie og venner, i sosiale enheter som barnehage og skole, i menighet og andre interessegrupper. Vi havner i ulike roller, som vi tilpasser oss og lærer å mestre. Men hele tiden er vi våre

og sårbare for egne og andres oppfatninger og forventninger.

Det «gråtende dyret» utvikler seg langsomt til et språkmektig, handlende og oppreist menneske. Vi er avhengige i mange år (18 +) før vi utviklingsmessig (sosialt og psykisk) og ferdighetsmessig (praktisk og økonomisk) kan forventes å kunne ta vare på oss selv. Så lenge vi lever fortsetter vi å søke for å finne en god forankring, en mulig tolkning og akseptabel sammenheng i følelser og hendelser som livet stadig byr på.

Vi kan ha den forestilling at barnet skal være *lykkelig* hele tiden. Individualistsamfunnet markedsfører nytelse og øyeblikkelig behovstilfredsstillelse. Men hvordan skal det gå med den som ikke lærer å takle hverdagens kjedsommelighet, fortredeligheter og skuffelser? Barneårene er tiden for det. God sosialisering medfører blant annet å øve seg i å takle utfordringer av typen:

- Det er den som har bursdag, som skal åpne pakkene,
- det er flere enn meg som må få sitte i huska,
- jeg dytter ikke kameraten min, når han er glad for sin nye sykkel,
- jeg velter ikke sjokoladehylla om jeg ikke får det jeg peker på...

Vi kan godt snakke om utviklingsmessige stadier. Vi har en slags biologisk klokke for når de ulike ferdighetene «settes»; når ulik læring har sin beleilige tid. Men det er viktig å holde fast ved at den identitetsdannende prosessen i prinsippet

pågår livet ut. Vår identitet utfordres, modifiseres og endres underveis i livsløpet. Dette skjer som følge av nye erfaringer og nye innsikter, og i kontinuerlig interaksjon med våre sosiale og kulturelle omgivelser.

Barn er individuelle

Utviklingspsykologi kan gi inntrykk av at barn er like. Men barn er individuelle helt fra starten av.

- Det gjelder den *fysiske* utrustningen, som bygning, utseende og helse. Vi kan like eller mislike disse sidene, men vi må nøye oss med å skjotte dem på best mulig måte. (Det skal litt til å skjerme seg mot de mest ødeleggende utfallene fra kosmetikkindustrien.)
- Det gjelder den *mentale* utrustningen, som våre evnemessige muligheter og læringsmessige kapasitet. Den kan utvilsomt oppmuntres eller forsømmes.
- Det omfatter det mer *personlighetsmessige*, som viser seg i om vi er fysisk aktive eller makelige; om vi er ettertenksomme og balanserte eller hissige og oppfarende. Slike ting er noe vi som oppdrager utfordres på, for det kan styrkes eller kues. Tidlig viser vi om vi er åpne og frimodige eller avventende og forsiktige. Det er trekk som forsterkes med sosiale «tilbakemeldinger».

Ut ifra våre preferanser, belønner og oppmuntrer vi det vi opplever som sympatisk og bra; tilsvarende straffer og avviser vi det vi opplever som usympatisk, krevende og masete.

Aktivitetsnivået hos barn kan variere fra det hyperaktive til det defensive, depressive. Det er en grense for når vi regner det som et helseproblem. Noe «løses» med trusler, vold/tvang. I sin ytterste konsekvens har vi sett – og tatt avstand fra – korporlig avstraffelse og ordninger av typen «hjem for vanartede barn». Av nyere dato er troen på medisinerings. Mange opplever det «håpefullt» med en mulig diagnose ADHD eller stemningslidelse, for da kan problemet dempes kjemisk. Foreldre står her i et følsomt valg, hvor vi lurer på om alt det «virkningsfulle» vi tar i bruk, alltid er det beste for barnet eller om det mer løser de voksnes behov for kontroll.

Man velger ikke seg selv;

ikke utseende og kjønn, ikke skavanker og begrensninger. Det er ikke bare de voksne oppdragerne som vurderer og responderer på vår «fremtoning» og våre «bidrag» i fellesskapet. Også i kameratflokkene gis det signaler om hvem som er flink og kul, og hvem som ikke er det. Det kjempes mange ufine kamper for å oppnå en posisjon blant de populære. Og det er dramatisk å komme i den stillingen at man er utenfor. Det er hard «justis» i mange barne- og ungdomsmiljøer. Og de er flinke til å holde spillet skjult for voksne øyne.

Man velger heller ikke sin egen familie

Barna er prisgitt de voksne med - deres (manglende) innsikt og evne til vurdering i dagliglivets små og store saker

- deres ressurser og begrensninger når barnas behov skal dekkes og konflikter håndteres
- deres evne til ubetinget kjærlighet
- deres evne til å sette gode grenser når barnas følelser topper seg
- deres strategi for å håndtere problemer; ved å krisemaksimere eller bagatellisere dem, psykologisere eller åndeliggjøre dem
- deres følelseskontroll når sinne og avmakt får fram skremmende og voldelige impulser
- deres holdninger og idealer i oppdragelsen; om f eks lydighet verdsettes framfor selvstendighet
- deres forfengelighet og frykt for andres dom; om sannhet må vike for vellykkethet
- deres egne behov – og metoder for å få dekket dem
- deres forutsigbarhet
- deres vaner og uvaner
- deres håndtering av barna, når de selv har forløpt seg. Vil de be om unnskyldning, tie, bortforklare, benekte eller overføre skylda på barnet?.

Man velger ikke sin livshistorie

Sykdom og ulykker rammer vanlige familier og skaper krise. Psykisk sykdom og livskriser er noe mange familier må forholde seg til.

Rusmisbruk er et familieproblem med store konsekvenser for både barn og voksne.

Fysisk og psykisk vold i hjemmet er et stort og uoversiktlig sosialt problem.

Kriminalitet, så mor eller far må inn til soning, er en vel kjent situasjon for mange.

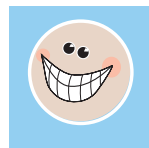
Familiekonflikter pågår mellom enkelte familiemedlemmer eller mellom generasjonene og ødelegger mange familier.

Utroskap og samlivsbrudd skaper store følelesmessige påkjenninger for barn, som kommer i lojalitetskonflikt mellom to de er glad i og avhengig av.

Noen voksne har en drøm om ansvarsløshet – og tar seg friheter. Det kan forveksles med frihet, – men mange barn betaler en høy pris.

For mange kunne det vært skrevet en familie «krønike». Det kan slutes av slike krøniker at dysfunksjon som det ikke gjøres noe aktivt med, skader og ødelegger fra det ene slektleddet til det neste og bærer videre en tung sosial arv.

«Små barn – store gleder»

– sier gammelt ordspill. Og det er riktig. Barn har sterke følelser; både i evne til glede og sorg. Vi møter barn som overveldes av sinne eller tårer, fordi de tapte et spill, eller ble nektet noe de hadde lyst på. Vi møter også dem som overvelder oss med både smilende og sint energi, fordi de utsettes for belastninger som barn ikke skal ha. Og begge deler er uttrykk for strev med å kontrollere følelser.

Det passer her å peke på noen viktige trekk hos barnet. De har en utrolig *tilpasningsevne* til de betingelsene som er deres. De har en grunnleggende *lojalitet* mot sine egne. De har en total mangel på *innsikt* i hva som er normalt/«mot normalt» - før de får noe å sammenligne sin egen virkelighet med, eller noen hjelper dem ved å stille spørsmål til det de opplever. Alt dette er egenskaper som hjelper barnet i å overleve der det er. Men det er samtidig en trussel for barn som trenger å få endret noe i livsvilkårene sine.

Barn anno 2008

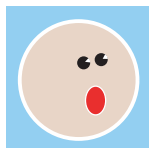
Det kan være vanskelig for voksne å kjenne seg igjen i dagens

«fremmelige» barn. Møter, attributter og sjargong endres fort. Men barndom er likevel stadig den samme. Vår sårbarhet gir oss forskjellige problemer – og forskjellig strev og smerte i livet. Og behov for å bli sett har vi alle, av *utallige grunner*, også utover dette heftets tema, *overgrepserfaring*. Så når vi opplever barn som er usannsynlig tjenestevillige eller stadig stikker kjepper i hjulene for oss; når noen somler og fomler og hefter oss med alle mulige påhitt, for å få litt sårt tiltrengt oppmerksomhet, så la oss gi dem det. Ved å interessere oss litt for barnet, og ved å utforske hva som ligger bak, kan vi komme på sporet av om den påkjenningen barnet har, er noe som krever mer enn vennlig oppmuntring fra vår side.

«La barna komme til meg» – men det er noe som hindrer

Om praktisk teologiske innsteg i møte med skamfulle, ensomme eller brysomme barn

Daglig leder og prest Elisabeth Torp

Det er alminnelige barn som utsettes for overgrep. De er der som alle andre, men bærer på opplevelser som barn skal være spart for. Det er i det som ser alminnelig ut, vi utfordres til å se etter det «sårede». Jeg vil, som variabler innenfor det alminnelige, beskrive fire forskjellige væremåter og reaksjonsmønstre som kan være tegn på at noe galt har skjedd, og at barnet, på en særskilt måte, trenger vår oppmerksomhet og støtte.

Barnets tro og religiøse liv kan også rammes av overgrepserfaringen. Med trosopplæring som kontekst, utfordres den voksne som formidler av tro og håp, til å ivareta det utsatte barnets behov for å bli møtt på det som er *sant* om det livet

barnet kjenner. Et voksent engasjement overfor et barn som strever på grunn av overgrep, og en vilje til å romme realitetene, er både helende og kan virke avklarende i forhold til det gale som skjer.

Barn og frykt

*«Jeg var alltid redd, spesielt når kvelden kom.
Jeg visste det kunne skje igjen!»*

Barn som er utsatt for overgrep, er ofte fylt av frykt og stress. Det uforutsigbare i en situasjon der overgrep kan skje og skjer, uten at en vet akkurat når, holder barnet i konstant alarmberedskap. For barnet er det viktig å skjule frykten. Tenk om det som skjer, blir avslørt! En avsløring er en direkte trussel; begynnelsen på en katastrofe med uoverskuelige konsekvenser. Frykt driver dem ofte til å være nådeløst selvkontrollerende og kreve det umulige av seg selv. Det hjelper å være flink; helst den flinkeste. Da svekkes faresignalene og det vonde som skjer, dekkes til. Tildekkingen demper opplevelsen av utilstrekkelighet.

Et praktisk teologisk innsteg til redsel og frykt i lys av overgrep.
Som trosopplærere er det naturlig for oss å si varianter av; «Ikke vær redd. Jesus (eller englene) passer på.» Intensjonen vår er god og i overensstemmelse med sentral kristen forståelse. Vi trenger ikke å frykte, for Jesus passer på. I et perspektiv er det sant; samtidig kan det bli helt feil. Verden er full av farer! Det trengs i denne verden en type ordningsmessig beskyttelse hvor de sterke skal beskytte de svake; de voksne skal se til at barna får gode betingelser for å vokse opp. Barn er etter naturens orden overlatt til og prisgitt de voksne. Det fungerer ikke sånn at Jesus eller engler direkte hindrer voksne i å gjøre vondt og skade et barn. Et overgrepsutsatt barns opplevelse av sin redsel, er knyttet til uungåelige realiteter. Guds og englenes oppgave er kanskje å vekke noen ansvarlige mennesker til å se overgrepene og stoppe dem!

Stilt overfor det redde barnet, tror vi det hjelper å snakke om og til barnets angst. Det er verre å la barnet være i fred med frykten enn å henvende seg til den. Dette gjelder selv om barnet stiller seg uforstående eller avvisende til forsøket vårt. Barnet på sin side, trenger en strategi for å beskytte seg. Det er ofte tryggest å avfeie eller benekte den voksnes spørsmål eller undring. Det er avgjørende hvordan vi snakker til frykten. En voksens oppgave er å anerkjenne redselen og samtidig peke på noen mulige løsninger. Det er til hjelp at den voksne utrettelig ser og bryr seg. Barnet må tørre å stole på holdbarheten i den voksnes signal om beskyttelse. Til slutt er barnet kanskje modent for å

la det stå til. I alle fall oppleves et voksent engasjement i ettertid som hjelpsomt.

Barn og skyld

«Å være den skyldige, ble løsningen.»

Barn, utsatt for overgrep, tar på seg skyld for det som skjer. Det gir mening og blir en slags løsning. Selv om skylden ikke er barnets, så opplever barnet seg skyldig og skammer seg.

I ettertid som voksen, skjønner en at om den tanken var til hjelp når en var barn, blir den mindre og mindre brukbar inn i voksenlivet.

Når et barn utsettes for overgrep, rammes barnets selvfølelse og stolthet. Skam er et signal om at verdigheten har fått en knekk. Vanlig reaksjon på skam, er ønske om usynlighet. Barnets behov er å gjøre overgrepene usynlige. Ingen må se, ingen må vite, det må ikke snakkes om, for ingen tåler å vite... Dette behovet bekreftes villig av omgivelsene, som helst ikke vil se eller vite at voksne forgriper seg på barn.

Et praktisk teologisk innsteg til skyld og skam i lys av overgrep.

Som et utgangspunkt handler det om å romme barnets opplevelse av å være skyldig. Det er en enormt tung vei å komme derfra til å kunne vurdere skyldspørsmålet på nytt og berømme sin egen skyldpåtakelse som en strategisk, men midlertidig løsning for å overleve. I dette arbeidet trengs det trygt følge. Det

kan etter hvert bli snakk om å nyansere skyldspørsmålet. Det handler for noen om egen verdighet, å få beholde det som, i avklaringens lys, blir stående igjen som egen reell skyld. Det som det aldri kan fires på, og som trosopplærere skal holde fast ved, er hvem sitt ansvar overgrep til syvende og sist er. Skyldens og skammens motstykke i denne sammenheng er verdighet, eller stolthet som kanskje er et mer forståelig ord for barnet. Hver og en trenger å bli minnet om og bekreftet på grunnlaget for å være stolt, knyttet til antropologien i skapelsesteologien.

Lydighet og skremsel

Barnet skremmes til taushet. I overgrepssituasjonen formidles det ofte at det som skjer er hemmelig, og ingen andre må få vite noe. Barnet på sin side er ekstremt lojal og våger ikke å være ulydig. I denne sammenhengen er det et viktig anliggende å forkynde at Gud er den som *tåler å vite om alt*. Gud vil vite om alt, ikke for å kontrollere, men fordi Gud bryr seg. Langt mer komplisert, men ikke mindre viktig, er det å formidle at Gud vet om det vonde som har skjedd. Men at Gud vet er også problematisk. Det kan aktivisere spørsmål knyttet til hvorfor Gud ikke griper inn og stopper det vonde som skjer, hvis det er slik at Gud vet. Trosopplærers viktigste bidrag i denne sammenheng er å romme en refleksjon omkring vanskelige spørsmål om Gud, og ikke levere enkle svar på vanskelige spørsmål.

Barn og ensomhet

Et barn som utsettes for overgrep, opplever seg forlatt og sviktet,

både av overgriper og av alle de andre som ikke ser. I tillegg fører skam og skyldfølelse til at barnet isolerer seg, og dermed kan bli svært alene. Ensomhet er også en løsning for barnet, men selvsagt en ulykkelig løsning. Av disse grunner blir det utsatte barnet et utlignelig barn.

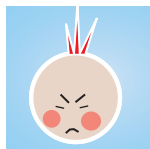
Et praktisk teologisk innsteg til ensomhet

Hva sier vi til dem? Hvordan støtte barnet i opplevelsen av å være alene, men samtidig fremholde Guds nærvær?

Vi råder til å unngå å skape en forestilling om at Gud direkte griper inn og rydder opp i alt det vonde som skjer. Prøv på en forstandig måte å formidle at Gud er tilstede og er berørt av det som har skjedd. Vær klar over at barn, mentalt, er i stand til å «rømme» fra overgrepene mens disse står på. Noen flykter til et «trygt sted», der f.eks. Gud er, hvor de kjenner seg omgitt av engler eller andre hjelpere. Det betyr at barnet selv kan kjenne til guddommelig nærvær. Vi får sjelden vite om det. Sammen med alle andre hemmeligheter, tier de også om slik erfaring. Også etter at overgrepene er kjent, snakker de nødig om det, fordi de ikke vet om de vil få støtte og forståelse for det. Kanskje kan den voksnes jobb i enkelte situasjoner bli å åpne for også den betroelsen og bekrefte barnets visshet om det guddommelige nærværet. Det må ikke komme i stedet for å synliggjøre det helt urimelige og fortvilede i fravær av ansvarlige voksne da overgrepene skjedde. Mange barn har en opplevelse

av Guds fravær, kanskje også som en løsning for barnet. Dette knyttes til at Gud ikke kan, må eller vil se det som er skittent, syndig og ubehagelig. Da blir det en løsning å holde Gud utenfor.

Barn og bryksomhet

Noen barn utfordrer oss voksne på en særskilt måte. Enkelte barn med overgrepserfaring har en væremåte som er både krevende og slitsom. For noen handler det om uklare eller manglende grenser og selvinnsikt. Noen kan ha lagt seg til en utfordrende og inviterende stil som langt overgår hva vi ellers er fortrolig med. Det kan også være barn som er spesielt appellerende overfor voksne når det gjelder kropp, nærhet og seksualitet. En slik adferd har sin forklaring og blir forståelig i sammenheng med barnets erfaring i relasjon til andre voksne. Barn som er utsatt for overgrep, kan f.eks. forstå seg selv som en som forventes å være på tilbudssiden overfor den voksne. Når de opplever at aktuelle voksne er positivt annerledes, akselererer intensiteten i ønsket om oppmerksomhet. Omgivelsene kan da oppleve barnet som brysomt. Det er ikke uvanlig at barn som har opplevd at usunne og utydelige grenser, blir både grenseløse, utflytende og masete.

Et praktisk teologisk innsteg til bryksomhet

I møte med det brysomme barnet, vet vi ofte ikke hvordan vi skal komme i posisjon til å hjelpe. Vi følger lett trangen til å løse

vårt eget ubehag med å slippe unna og avvise. Vår akutte følelse av hjelpeløshet, er dypst sett en overføring av barnets fortvilte forsøk på å takle det vanskelige og løse det umulige. I møte med vanskelige overføringer som forvirrer og utfordrer den voksne, er det viktig å være bevisst på maktforholdet. Det er den voksne som må vise fasthet og sette grenser for barnet. Det går an å være forståelsesfull og samtidig opptre tydelig og korrigerende. Når det gjelder å forholde seg til det brysomme og det vi ønsker ikke skjer, trenger vi Jesu eksempel og forbilledlighet. Tenk på fortellingen om den kortvokste og lite tillitsvekkende Sakkeus. Han var på ingen måte fordelaktig for seg selv. Jesus så tvers gjennom det som hindret, og inviterte seg med hjem til mannen. Jesus orket den brysomme Sakkeus. Bryksomhet hos barn vil ofte være et symptom på at noe er galt. Ved å orke å møte denne væremåten, kan vi utgjøre en mulighet for avklaring og endring, og gi håp i en strevsom situasjon. Mange ting kan skape tvil og uro hos den voksne i disse møtene. Det er et område der kollegial støtte er av stor betydning for den enkeltes opplevelse av mestring.

Den voksnes mulighet til å bidra hjelpsomt

Når barnet i sin sårbarhet og fortvilelse ikke har andre handlingsalternativer enn redsel, skyld, ensomhet og bryksomhet, da trenger barnet den voksnes hjelp og støtte.

Hvordan kan voksne best være voksen i møte med barn i sin alminnelighet - og barn som er utsatt eller sårbare i særdeleshet? I det foregående argumenterer jeg på flere måter for at voksne

kan ha en mye mer undersøkende stil i møte med barn. Det er ikke galt å lure på noe. Det er mer galt å la være å gjøre noe med det en lurte på.

En veloverveid forkynnelse, og en voksen væremåte som viser interesse for å forstå mer av frykt, skyld og skam, ensomhet, kropp og brysomme måter å være på, vil for det meste bli opplevd som støttende og forståelsesfull for barnet som strever.

Helt grunnleggende tenker vi at forkynnelsen og den voksnes engasjement må målbære evangeliet om Gud som tåler å vite alt. Vi må formidle at alt som skjer, berører Gud. Jesus-fortellingen er dypest sett et uttrykk for at Gud bryr seg

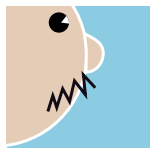
om menneskene; kanskje spesielt barna, må det være dekning for å si. Jesu egne ord: «La barna komme til meg, hindre dem ikke, for Guds rike hører slike til», er grunnlaget for all trosopplæring og engasjement for hvert enkelt barn. Vi har villet si noe om det som kan hindre et barn i å søke Gud, tro og leve relasjonelt og hva som kan være til hjelp.

I det alminnelige barnet møter vi også barnet som strever og trenger støtte og hvile. I trosopplæringens ambisjon ligger også evangeliets ambisjon; «Kom til meg alle dere som strever og bærer tungt, jeg vil gi hvile», sier Jesus. Som trosopplærere kan den enkelte bidra til at Kirken oppleves som et godt og trygt sted for de alminnelige barna som har opplevd noe ualminnelig.

«Tøffe gutter er ikke offer!»

Om seksuelle overgrep mot gutter

Sosionom og høyskolelektor Torbjørn H. Andersen

En mann på 55 år som ble intervjuet om seksuelle overgrep han hadde opplevd i barndommen, fortalte at hans mor en gang spurte han om en viss mann i nabolaget «hadde gjort noe med han» Hun hadde hørt rykter

om denne mannen og visste at sønnen hadde hatt kontakt med ham. «Men jeg er jo gutt» svarte han. Ja, men de gjør sånn med gutter også, sa hun, men lot tema falle. På det tidspunktet hadde han vært utsatt for seksuelle overgrep av denne mannen over et relativt langt tidsrom.

Hendelsen fant sted for over 40 år siden. Det tankevekkende er at fortellingen gjerne kunne ha vært hentet ut av dagens virkelighet. Vi vet at gutter og menn utsettes for seksuelle overgrep. Samtidig er dette noe man helst ikke snakker om. At jenter og kvinner utsettes for overgrep, er «akseptert» viten, noe man i stor grad kan takke kvinnebevegelsen for. Samtidig er det

slik at offerrollen innenfor en tradisjonell kjønnsrolletenkning, stort sett er forbeholdt kvinner. Dette har medført at menn har problemer med å innrømme både for seg selv og andre at de har vært utsatt for seksuelle overgrep. Her finner vi kanskje også den viktigste hindringen for en samfunnsmessig erkjennelse av problemet.

Gutt og utsatt for seksuelle overgrep

Å bli utsatt for seksuelle overgrep, er en grunnleggende krenkelse av et menneskes grenser. Dypest sett er det en «ikke-kjønn» opplevelse. Når en person skal forstå eller skape en mening ut av det som har skjedd, blir

imidlertid kjønn fort en viktig faktor. Under påvirkning av mannlighetsidealene, blir gutter tidlig små menn. På utallige måter formidles det fra omgivelsene hva som kreves for å være ordentlig gutt/mann og hva som diskvalifiserer. Dette kroppsliggjøres og er med på å styre hvordan en gutt oppfatter seg selv. Å bli utsatt for seksuelle overgrep bryter med gjeldende

mannlighetsidealer, enten overgriperen er en mann eller en kvinne. I begge tilfeller handler det om at menn ikke kan være «offer». Er overgriperen en mann, kommer homo-tabuet som en tilleggsbelastning. Er overgriperen derimot en kvinne, er gutten forpliktet til «å syns om det» og bør framstille seg selv som initiativtaker.

Det er viktig å bli bevisst på hvordan (tradisjonelle) kjønnsrolleoppfatninger hindrer erkjennelsen av menn (gutter) som utsatt for undertrykkelse og krenkelser – og hindrer, på et generelt plan, arbeidet for å endre slike holdninger. Innsatsen må i like stor grad rettes mot omgivelsene generelt som mot gutter spesielt. Holdninger forankret i den enkelte gutts oppfatning, finner sitt gjensvar i signaler fra omgivelsene.

Oppgaven

Dette er noe av det generelle bakteppet når en skal nærme seg det området som omhandler seksuelle overgrep mot gutter og menn. Oppgaven er tre-delt:

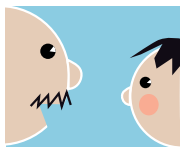
1. For det første handler det om å bryte tausheten rundt dette, gjøre det tillatt å snakke om og, på et mer generelt nivå, spre kunnskap og informasjon om seksuelle overgrep mot gutter/menn.
2. For det andre handler det om å gi gutter kunnskap om tema.

3. Sist, men ikke minst, gjelder det å gjøre det mulig for gutter som er utsatt for overgrep å si fra om hva som foregår. Dette forutsetter at den voksne støttepersonen har bevissthet om egen rolle og ansvar og er trygg nok til å kunne møte betroelser på en riktig måte.

Stiftelsen Kirkens Ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep

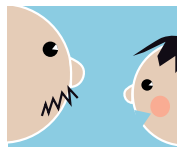
Det første punktet foran handler om å ta ansvar for å skaffe seg kunnskap og arbeide med egne holdninger og reaksjoner til tema ved hjelp av litteratur, seminardeltakelse, samtaler med andre osv. Dernest dreier det seg om å bidra til at det settes på dagsorden i aktuelle sammenhenger. Dette kan gjøres på ulike måter, for eksempel ved å arrangere seminar/ temasamlinger og invitere ressurspersoner. Sørge for at opplysningsmateriell legges ut på dertil egnede steder, er en annen mulighet. Det handler både om å bryte tausheten rundt feltet og opplyse om hva det handler om. Incestsenterbevegelsen sier at problemet må snakkes i hjel, ikke ties i hjel. Det er viktig å spre bevissthet om at overgripere ikke er «mannen i parken», at det ikke behøver å være en mann og at kamouflasjekunsten er høyt utviklet blant overgripere. Man skal selvsagt vokte seg for å spre en slags usunn mistenksomhet. Samtidig vet vi av erfaring at det er viktig å advare mot naivitet. Hvor gjerne man måtte ønske at så ikke var tilfelle, er seksuelle overgrep også en del av kirkens virkelighet.

Punkt to, å informere og gi kunnskap om dette området til gutter, dvs. de som er i risikozonen, krever innsats på flere nivå. Det som er sagt foran om å arbeide for en erkjennelse av at menn (gutter)

blir utsatt for undertrykkelse og krenkelser, gjelder selvsagt også her. Det samme gjelder en mer generell nyansering av kjønnsforståelsen. Etter hvert finnes det en del kunnskap om gutter og menns reaksjoner på å bli utsatt for seksuelle overgrep, og hvilke myter og stereotypier som knytter seg til fenomenet. Det finnes også kunnskap om hvordan en religiøs (kristen) virkelighetsforståelse kan bidra til å komplisere bildet både for den som er misbrukt og for omgivelsene. Det gjør at en både direkte og indirekte kan sette tema på dagsorden: *Indirekte* for eksempel ved å tematisere at noen ganger blir gutter og menn undertrykt (krig, at noen er større og sterkere etc). *Direkte* ved å snakke konkret om seksuelle overgrep og at det er noe som ikke bare skjer et annet sted. Det viktige på dette nivået er at tausheten brytes og at en demonstrerer at dette er tillatt å snakke om. Det krever selvsagt at de ansvarlige føler seg trygge på å omgås tema. Det som skjer på dette nivået, vil være av stor betydning for det som kanskje krever mest av en voksenperson eller hjelper, nemlig det å møte og ivareta den enkelte overgrepsutsatte gutt.

Punkt tre, å ta imot betroelser fra en gutt som er utsatt eller «undersøke» mistanker om overgrep, krever følsomhet

og forsiktighet. Den personen en gutt velger å betro seg til, er gjenstand for en tillitserklæring. Det er svært sannsynlig at gutten har problemer med å sette ord på det han opplever, både fordi det er vanskelig, men kanskje vel så mye fordi slike opplevelser ikke har vært omtalt og sånn sett «ikke eksisterer». Det som ikke har et språklig uttrykk, finnes i en forstand ikke, det ugyldiggjøres. Denne benektelsen fra omverdenen er også et overgrep.

Dette handler ikke om å sette i gang et behandlingsopplegg eller starte etterforskning. Det er heller å gi gyldighet til guttens erfaringer, gi ham mulighet til å fortelle og kanskje vite noe om hvor og hvordan han kan hjelpes videre. Det er viktig med kunnskap om hva en gutt kan slite med i en slik situasjon. Det er imidlertid avgjørende at man ikke tror seg å vite noe om den enkelte gutts virkelighet på forhånd. Det er ikke vår oppgave å komme med fortolkninger, omskrivninger eller korrekte versjoner. Hovedsaken er å bidra til at gutten får fortalt sin historie på en måte som stemmer for ham. I motsatt fall kan han oppleve at han på nytt utsettes for krenkelser. Når man er i posisjon til det og har etablert et tillitsforhold, handler det om å ta opp med gutten hva han ønsker skal skje og hvordan.

Videre

Seksuelle overgrep mot gutter og menn er en del av vår virkelighet, både innenfor og utenfor kirken. Når

grenseoverskridende atferd tar form av seksuelle overgrep, er resultatet skam og skyld. Dette er offerets kjennemerke. Å sette overgrepsvirkeligheten på dagsorden, skaper en større gjennomsiktighet og dermed dårligere forhold for mennesker med en skjult agenda. Derfor er det viktig at det blir tillatt å snakke om det uten at det skal bli oppfattet som nedbrytende eller negativt. Å gjøre det klart at ingen miljøer går fri, bidrar til å øke kunnskapen og kompetansen rundt tema. Bare slik kan en minske mulighetene for overgripere til å utfolde sin virksomhet i ly av uvitenhet, naivitet og misforstått fromhet. Det handler følgelig om noe så enkelt og vanskelig som å skape miljøer der barn og ungdom blir respektert på sine grenser. Barne- og ungdomsarbeid kan bare kalles trygt dersom det finnes en bevissthet om, opplæring i og praktisering av en slik

respekt. Grenseoverskridende atferd og overgrep representerer det motsatte; misbruk av makt, og i nære relasjoner misbruk av tillit og avhengighet. Barn og unge skal få høre at de har krav på respekt for sine grenser, uansett hvem personen måtte være som forsøker å trå over disse. Vi må i den sammenhengen vokte oss for å skape skyld hos misbrukte gutter fordi de ikke klarte å forhindre det som skjedde. Mange bærer på slike følelser langt inn i voksen alder. Vår oppgave er den motsatte, å bidra til at skylden og ansvaret plasseres der det hører hjemme, hos overgriperne. Det er derfor viktig at ikke en oppfatning av fromhet i form av «tilgivende sinnelag» eller forståelse for at mennesker kan falle, gjør at vi får feil fokus. Her, om noe sted, handler det først og fremst om å se hvem som er den svake part, og ha det som sitt utgangspunkt.

«Hva kunne jeg trengt?»

Refleksjoner rundt egne erfaringer

Kristin

Jeg kunne trengt – først og fremst – å ikke oppleve det som var så ekkelt at jeg ikke kunne klare å vite om det. Hendelser jeg måtte bruke alle kreftene mine på å tro at bare var tull. Hendelser jeg har brukt så mye krefter på å glemme, og senere på å huske igjen. Jeg kunne trengt at han som var en voksen mann tok ansvar for sine problemer på en voksen måte, så han ikke hadde trengt meg så veldig til å trøste seg. Ikke på den måten.

Jeg kunne trengt at Mamma var sterk nok til å orke å se at jeg ikke hadde det bra. Jeg hadde trengt en Mamma som tålte å vite. En Mamma som kunne trøste. For da kunne jeg kanskje ha fortalt.

Men ikke noe av dette hadde jeg.

Hva kunne jeg da ha trengt – av dere som var rundt meg? Jeg skriver dere, for det kan godt ha vært at akkurat du som leser nå faktisk var en av de voksne jeg forholdt meg til da jeg vokste opp. Eller at min fortelling ligner en som utspiller seg akkurat nå i din hverdag. Hva kunne jeg ha trengt av deg, for at livet mitt skulle vært litt bedre, for at jeg skulle hatt noen flere gode holdepunkter med meg i bagasjen?

Selv om jeg kanskje ikke hadde klart å si det helt tydelig – hvis jeg ble spurt – hadde jeg noen av svarene på det allerede som liten. På de måtene jeg kunne, forsøkte jeg nok å si det også. Hvis noen bare hadde orket å høre det som ble sagt uten ord... Noen ganger brukte jeg ord også. På papiret. Men jeg tror ikke at noen virkelig leste det jeg skrev. Kanskje du vil lese det nå?

For nær?

Her er jeg.
Er jeg for nær til at du kan
se meg?
Jeg roper etter
omsorg
varme
nærhet
er jeg for nær til at du kan
se meg?

Er jeg for nær din hverdag til at du kan
se meg?

Jeg er ikke noe
krigsoffer fra Sarajevo.

Jeg er ikke noe
barnehjemsbarn fra Romania.

Jeg er bare meg.
Et helt vanlig menneske som trenger
omsorg
varme
nærhet.

Er jeg for nær til at du kan
se meg?

Er det bare det som kommer til deg
gjennom TV-skjermen
du ser?
Må du ha alt opplest av en journalist i radioen?
Må du se et blodig bilde i en avis?

Kan du ikke
se
mer enn det som ligger utenpå?
Mer enn den maska jeg så gjerne
vil kaste –
men ikke våger av frykt for å bli
vendt ryggen.

Kan du ikke se at jeg
sitter ved siden din og gråter?
Kan du ikke høre at jeg
står like ved og roper?
Kan du virkelig ikke
se meg?

Kristin – 14 år

Dette diktet skrev jeg da jeg var 14 år. Det jeg trengte den gangen, var noen som virkelig våget å se. Meg. Og min smerte. Å bli sett – det var min sterkeste lengsel og min største frykt. Jeg trengte noen som ikke bare tenkte inni seg (hvis noen gjorde det) at de syntes jeg så trist ut. Jeg trengte noen som våget å vise at de så det. Det betyr ikke at jeg trengte at de så inn i mitt dypeste mørke, eller ønsket å gjøre det. Da hadde jeg nok sørget for å gjemme meg. Men om noen bare hadde satt seg ned med meg, sett på meg med varme øyne og sagt at de lurte på hvordan jeg virkelig hadde det. At de syntes det så ut som jeg strevde med noe, at de så noe trist i øynene mine. At det måtte være veldig slitsom å gå rundt å bære en sånn tristhet helt alene. At jeg ikke trengte å forklare, eller en gang selv vite hvorfor jeg var trist, men at det var greit at jeg var det. Og at det var greit å vise det. Jeg hadde trengt at noen fortalte meg at når man er trist er det alltid en grunn til det, men at man ikke alltid kan kjenne hvorfor. At det er lov å være så trist man er allikevel. At jeg gjerne måtte gråte, selv om jeg ikke kunne forklare hvorfor. Jeg trengte noen som kunne holde armene rundt meg og romme min bunnløse smerte for noen øyeblikk – noen som kunne bære det møtet, uten å forstå hva som lå bak. For akkurat det var veldig viktig for meg – at jeg ikke skulle bli presset til å forsvare eller forklare. Litt fordi jeg selv ikke visste – jeg ble fortalt og trodde at jeg kom fra en ressurssterk familie hvor vi hadde det så bra sammen – og litt fordi det ville føles som et stort svik mot familien min bare å tenke at de var grunnen til at jeg hadde det vanskelig.

Da jeg vokste opp, var jeg veldig flink. Jeg var flink på skolen, flink til å forstå hva de voksne forventet, og flink til å leve opp til forventningene, flink til å ikke tro på mine egne følelser, flink til å ikke være i veien med mine egne behov. Å være flink var en av mine viktigste mestringsstrategier. De voksne la merke til at jeg var flink på skolen, at jeg stilte høye krav til meg selv. De sa at jeg måtte «senke skuldrene, legge lista litt lavere» – sikkert i beste mening, for at jeg skulle gi meg selv større rom. Men det var ikke jeg som hadde snurpet inn mitt livsrom. De voksnes «råd» ble i mine ører bare enda et krav – et krav jeg ikke kunne leve opp til. Det var ikke et valg for meg å stille lavere krav til meg selv, jeg kunne det ikke. Det jeg hadde trengt var en voksen som sa «jeg ser at du er veldig streng med deg selv, at du stiller høye krav til deg selv. Det må være veldig slitsomt å ha det sånn hele tiden. Vet du noe om hvorfor det har blitt sånn?». Det kunne kanskje ha hjulpet meg til å se meg selv bedre, til å skjønne mer av hva jeg strevde med, kanskje jeg til og med kunne begynne å sette ord på følelsene mine. Det kunne jeg virkelig trengt. Men hvis jeg våget å gjøre det, ville det vært livsviktig at den som hørte på, klarte å bekrefte meg. Hvis jeg hadde våget å kjenne etter og åpne meg – og du ikke tålte det jeg sa, hvis du prøvde å trøste meg ved å gjøre smerten mindre enn den var – kunne det vært døden for meg.

Helt konkret vet jeg at det har betydning mye for meg at jeg av og til fikk være sammen med andre familier enn min egen. Der fikk jeg glimt av hvordan en familie kan fungere med varme,

raushet og respekt. Der fikk jeg i noen øyeblikk senke skuldrene og slippe ansvaret for å bære stemningen. Der fant jeg noen rom å puste i. Så hvis du orker, kan du jo invitere den triste jenta eller gutten på middag, på hytta eller som hjelp i hagen? Ikke som en synes-synd-på-invitasjon, men en vi-vil-gjerne-være-sammen-med-deg invitasjon. Kanskje er du da med på å gi noen et kjærkomment pusterom og et innblikk i en annen og bedre hverdag. Et håp om at det går an å leve godt sammen i en familie, at det går an å være voksen og ha det bra. Det finnes barn som tror at livet kjennes verre jo eldre man blir. Jeg trodde det. Og hvis man allerede lengter etter å ikke finnes fordi det er så slitsomt å være til, kan det bety en stor forskjell å se at livet kan være noe godt. Glimt av å være på innsiden i en varm og raus familie gav meg håp. Men også stor sorg. En sorg jeg ikke kunne kjenne på – for det ville være å svikte min egen Mamma og Pappa som jeg var så glad i og syntes så synd på.

Så hvis du slipper noen inn i familien din som ikke har det bra hjemme, vit at selv om det kan gjøre godt å få være der, vil det også kjennes trist. Uendelig trist. Jeg får tårer i øynene når jeg husker følelsen av å kikke inn på min venninnes familie som sitter og ler og koser seg med kveldsmaten. Når jeg satt der inne sammen med dem, var det både godt og fryktelig vondt. Da kjente jeg hva min familie ikke hadde. Men det var forbudte tanker. Jeg følte meg skyldig og elendig - uten å tenke tanken ut en gang. Men innerst inne drømte jeg om en annen familie – eller at *min* familie skulle være annerledes enn den

var. Men det var altså helt forbudte å tenke sånn! «Stakkars Mamma og Pappa – hvordan kunne jeg være så utakknemlig ???!» Det jeg forsøker å fortelle deg når jeg skriver dette, er at du ikke må forvente bare takknemlighet og glede hvis du slipper «sånne som meg» inn på din egen familielykke. For noen blir det kanskje for vanskelig, og de må avvise deg helt. Andre vil klare å ta imot noe, men ikke uten vanskelige følelser. Jeg tror det hjelper hvis du er klar over at det ikke bare er lett. Dessuten er det veldig viktig at den du inviterer inn, ikke føler seg som «en som blir hjulpet». Det jeg virkelig hadde trengt når jeg vokste opp, var å kjenne at noen *likte meg* og ville være sammen med meg. Min sterkeste tanke om meg selv som liten, var at ingen egentlig likte eller kunne like den jeg var – jeg var feil – og slitsom. Hvis du kunne fortalt meg noe annet med måten du møtte meg på, ville det være en skatt jeg kunne tatt med meg – og overleve på.

Da jeg vokste opp fantes ikke mail og sms. Men jeg vet at det å kunne formidle noe uten å måtte se den andres ansikt – og risikere å se spontan avsky eller avvisning i blikket – gjør det lettere å formidle noe av det vanskelige. Å skrive brev hjalp meg til å forsøke å kjenne etter. Det var noe jeg egentlig aldri hadde lært. Jeg kunne våge det, fordi hun som fikk brevene tålte å lese dem og klarte å formidle det til meg. Hun så meg. Kalte meg *kjære* huleboer og skrev omsorgsfulle ord til denne huleboeren som jeg trodde var avskyelig.

Jeg er voksen nå. Jeg overlevde. Og jeg har klart å kjempe meg fram til de som kunne hjelpe meg ut av fjellet. Jeg kan elske. Og la meg elske. Det er et under. Håpet om kjærlighet – i dette livet – er ikke dødt før mennesket er dødt. Og vi som er voksne må aldri slutte å håpe for de barna som ikke klarer det selv.

Hvis vi som er voksne skal orke å være der for barn og ungdommer som vokser opp i mørket, tror jeg det er nødvendig at vi klarer å stå i den smerten det er å vite at man ikke kan ta bort det vonde. Ikke akkurat nå, ikke så fort og effektivt man skulle ønske. Noen ganger har vi mulighet til å gripe inn og beskytte barn mot overgrep – og da skal vi ikke nøle med å gjøre det. Men ofte – som i mitt tilfelle – fungerer familien tilsynelatende så bra, at det faktisk ikke er mulig for de som står rundt å avdekke eller stoppe det som egentlig foregår. Å erkjenne den avmakten er smertefullt, men vi må tåle det. For å tåle det, trenger vi å vite at uansett mørke er det alltid håp – så lenge et menneske klarer å holde ut å leve lenge nok. Hvis vi ikke slutter å håpe - hvis vi er tilstede med varme og respektfulle øyne som ser men ikke trenger seg på – kan vi være små skatter som gir kraft og mot til å holde ut. Jeg vet om noen voksne mennesker i mitt liv, som jeg mest sannsynlig ikke hadde overlevd uten. Jeg hadde mange skall og murer de ikke klarte å forsere, kan hende tenkte de selv at de ikke nådde inn til meg. Men noe av det de ville gi meg nådde faktisk inn. De fikk meg til å lure på og lengte etter at kanskje også jeg kunne få det godt, at

jeg kanskje hadde en plass i verden og at verden kanskje ville ha meg her – nok til at jeg klarte å fortsette. Selv et bittelite lys gjør en forskjell når det er stummende mørkt. Kanskje forskjellen på liv og død.

Når man lurer på om noe er galt i en familie, om et barn opplever krenkelser av ulike slag, er det vanskelig å gjøre uroen om til handling. Selv jeg som vet av min egen smertefulle erfaring at overgrep og svik virkelig skjer, hører min egen samvittighet forsvare seg mot handling «tenk om mistankene mine ikke stemmer... da lager jeg masse trøbbel for uskyldige mennesker ved å ta dette opp... jeg får se det litt an - tenk om det ikke stemmer.» Dette tror jeg mange kan kjenne igjen. Det er så mye lettere å ikke gjøre noe. Til meg selv og til deg som er voksen og leser dette vil jeg si: Tenk om det stemmer!

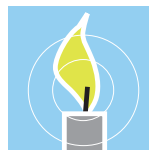

Kirka var viktig for meg da jeg vokste opp, og er det enda. Ledere jeg traff gjennom kristent arbeid er blant de som så meg og gav meg mot til å holde ut å leve. Når jeg sier «så meg», betyr ikke det at jeg fortalte dem om Det Vanskeligste. Bare at jeg hadde det vanskelig. Mer enn det kunne jeg verken tenke eller si den gangen. Når kloke, sunne voksne jobber med barn og ungdom over tid, vokser noen ganger tilliten seg så stor at man faktisk kan fortelle hva som foregår. De gangene det skjer, vil jeg kalle begynnelsen på et under. I alle fall hvis det som fortelles tas godt imot. Det å fortelle kan gå over tid

– hvis noen forsiktig begynner å fortelle deg om overgrep, tror jeg det er viktig at du er tålmodig, tar imot de bitene som kommer uten å presse på, at du er tydelig på at du tåler å høre det som blir sagt og at du gjør det som er nødvendig etter hvert som historien kommer fram. Men ikke gjør noe som involverer andre uten å fortelle det til den som har åpnet seg for deg – den tilliten du har blitt vist er en gave det er veldig vanskelig å gi, og som lett går i stykker – ikke bare mellom dere, men inni personen som gav den.

Gud har også vært veldig viktig for meg, og er det enda. Da jeg var barn kjente jeg Gud ut fra det jeg leste i Bibelen og den forkynnelsen jeg ble gitt av prester og ledere, og mine tanker om hvordan Gud var og hva Gud tenkte om meg. Lille, skitne, ekle meg. Når jeg i dag tenker tilbake på hvordan jeg trodde Gud så på meg den gangen, får jeg vondt av meg selv. Jeg får lyst å fortelle den lille jenta som var meg at Gud ikke så på henne som en skitten, ekkel og vemmelig utakknemlig klump. Jeg skulle ønske at noen hadde klart å formidle dette til meg. At Gud likte meg. For det trodde jeg var umulig – for noen, både Gud og mennesker. At Gud ikke trengte at jeg skulle være perfekt eller alltid være glad og takknemlig. At jeg ikke trengte å be om tilgivelse for at jeg fantes og var meg.

Når jeg tenker tilbake kjenner jeg at det kan legge stein til byrden hvis en som sliter med skam og feilaktig skyldfølelse på grunn av krenkelser, får høre mye forkynnelsen om hvor syndige

vi alle er, forkynnelsen hvor avstanden mellom Gud og mennesker blir lagt stor vekt på, forkynnelsen som sier at Gud elsker oss på tross av, ikke på grunn av. Det skulle selvsagt mer til enn ord fra en prekestol for å veie opp for alle de negative tankene jeg hadde om meg selv, men forkynnelsen kunne ha spilt en rolle i en slik positiv prosess – og den skulle i hvert fall ikke ha virket motsatt. Jeg tror det ville vært til hjelp for meg om jeg hadde fått høre mer om at Gud har skapt akkurat meg, at jeg er som jeg er ment å være, at Gud er glad i meg på grunn av den jeg er – og ikke på tross av den jeg er. Jeg tror også det kunne vært en trøst for meg om noen hadde formidlet Jesu død på korset som noe annet enn en soning; jeg trengte ikke en Gud som i sin harme eller hellige rettferdighet krevde et blodig offer fordi menneskene (altså jeg) er så forferdelige og syndige vesener. Jeg trengte å høre om korset som et uttrykk for at Jesus valgte de forfulgte og undertrykte side, ofrenes side. At Jesus selv ble et offer for menneskers ondskap. Jeg trengte å høre om Jesus som talte de utstøttes sak, som spiste sammen med dem som andre syntes var skitne og skammelige, at Jesus vet hvordan det kjennes å føle seg totalt alene, at Jesus også har opplevd smerte og skam ved å pine og plages uten at noen grep inn for å hjelpe ham, at Jesus levde et liv fullt av kjærlighet til menneskene, at han ikke en gang når han til slutt ble korsfestet gav opp kjærligheten til fordel for hatet. At den kjærligheten også omslutter meg, selv når jeg ikke klarer å tro på det. At Gud ikke dømmer meg, selv om jeg gjør

det. Og at Gud ikke klandrer meg for at jeg gjør det, men forstår og er tålmodig fordi Gud kjenner menneskenes hjerter.

Når man har opplevd overgrep, trenger man minst av alt lettvindt forkynnelse om tilgivelse. Det betyr ikke at tilgivelse aldri skal være et tema, men det må snakkes om på en måte som tar høyde for at noen av de som hører på, i sine hverdager føler virkelig grusomme gjerninger på kroppen. Det må snakkes om på en måte som ikke skaper et krav om tilgivelse som blir enda en umulig byrde den utsatte må bære. Jeg kan huske at jeg som tenåringsatt en hel midnattsgudstjeneste en nyttårsaften og gjentok som et mantra «Tilgi meg for at jeg ikke klarer å be nok om tilgivelse. Tilgi meg for at jeg ikke klarer å tilgi nok. Tilgi meg for at jeg ikke klarer å be om tilgivelse. Tilgi meg...»

En annen ting som jeg kjenner veldig sterkt på når jeg tenker tilbake, er hvordan forkynnelsen og kulturen i kirka og på bedehuset gjorde det å være «snill pike», det å «alltid vende det andre kinn til» eller å «aldri være til bry» til fromhetsidealer, på slik måte at sinne, opprør og det å gjøre krav på å få oppmerksomhet og å få dekket egne behov ble gjort til noe skamfullt. Jeg tenker på den lille, fortvilte, selvutslettende og alt for «snille» jenta som var meg den gangen, og lengter etter at noen heller ville fortelle om at Jesus en gang var en liten gutt, at han helt sikkert vet hvordan det er å være utålmodig og ikke kunne sitte stille, at han sikkert

ikke alltid gjorde som foreldrene sa. At noen ville våge å si at noen ganger gjør foreldre eller andre voksne så dumme ting, at vi ikke trenger å være lydige eller gjøre som de sier. Fortelle om Jesus som gråt. Fortelle om Jesus som søkte hvile og stillhet fordi han trengte det. Fortelle om Jesus som syntes det var viktigere at disiplene fikk knaske korn da de var sultne, enn at det var forbudt å plukke korn på en søndag. Fortelle om Jesus som ble sint og ryddet tempelplassen. Fortelle at Gud tåler at vi blir sinte - at det finnes mange gode grunner gjennom et liv til å bli rasende. Fortelle at Gud tåler at vi stiller spørsmål når tradisjoner eller tankesett ikke oppleves gode. Jeg skulle ønske at noen hadde forkynt for den lille jenta på en måte som skapte romslige og varme rom å være barn i.

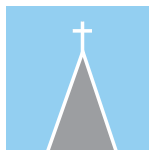
Det finnes mange livsfortellinger som ligner min. Mange kunne trengt – og trenger akkurat nå – det jeg skriver om her. Det er også mange med lignede opplevelser som kunne trengt noe helt annet, eller noe av det sammen på en annen måte. Det finnes ingen fasitsvar, ingen enkel oppskrift. Det viktigste er at vi som nå er voksne tar ansvar for våre egne liv, sånn at vi kan ha trygghet og varme nok til å våge å se mørke når vi ser det. At vi kan klare å ta det inn, la oss berøre av det, uten å gå til grunne. Hvis vi ikke våger å la vår voksne verdensanskuelse romme dette mørket, rommer vi heller ikke de barna og ungdommene som lever med dette mørket inni seg. Som jeg skrev da jeg var 14 – han eller hun som står like ved og gråter, trenger at vi våger å se!

«Store barn – stor sårbarhet»

Om barn og unges utfoldelse i kirkens rom. En sosialpsykologisk analyse

Psykologspesialist Berit Sivertsen Sørvig

Kirkens møte med barn og ungdom skal gjøre en positiv forskjell i deres liv.

Artikkelens siktemål er å utvide begrepene omkring sårbarhet i barne- og ungdomsgruppene. I siste del fokuseres lederens utfordring i møte med barn og unges sårbarhet.

Menneskets erfaringer gjennom barne- og ungdomsår, preger deres kognitive, sosiale og følelsesmessige orientering videre i livet. Det handler om deres tilknytning til viktige voksne, men etter hvert også deres jevngamle.

Menneskebarnet definerer seg selv i relasjon til andre. Fra 3-årsalderen begynner barnet å bygge fortellingen om seg selv, – og å integrere seg selv inn i historien. Fram til slutten av tenårene har den emosjonelle orientering forrang for den

fornuftsmessige. Inntrykkene gjennom erfaringer festes sterkest til følelsene. Og gjennom sin tilknytning til følelsene, får erfaringene intensitet og kraft til å forme sosial tilknytning, valg og årsaksforståelse videre i livet.

Når barn og unge møter voksne i kirkens mange tilbud, er det nødvendig at de voksne tenker gjennom, og i sin praksis plasserer seg under følgende faner:

- 1.** Barn trenger å bli godt møtt av voksne i kirken. I særdeleshet gjelder dette dersom barnas foresatte eller andre voksne svikter gjennom seksuelle overgrep eller andre former for omsorgssvikt.
- 2.** Barn trenger å være sikret mot at noen i kirken, gjennom maktmisbruk og annen hensynsløshet, utsetter barn for overgrep.
- 3.** Barn trenger, gjennom kirkens arbeid, å få gode muligheter til å mestre oppgaver og utfordringer. Dette kan styrke dem så de utvikler nære relasjoner og god arbeidsevne i voksen alder.

Kirkens møte med barn og ungdom *- fellestrekk og forskjeller i forhold til avhengighet og sosial gjennomsiktighet.*

Barn forstår seg selv gjennom den verdi voksne setter på det de gjør og er. De ser seg selv som sentrum, som årsak til det de voksne vektlegger. De tror på ett vis at det skal være slik at foreldre – ledere – Gud er et kompaniskap som definerer både verden og den felles gode hensikt som barnet er eksistensielt avhengig av å innrette seg etter. Å skulle opponere mot dette, vil oppleves som en eksistensiell trussel ut fra barnets følgende logikk:

Uten relasjoner er «jeg» ingen – jeg kan omkomme.

Uten relasjoner er «jeg» uten beskyttelse.

Uten relasjoner er «jeg» utryg.

Når barnets foresatte gir voksne i kirken mandat til å ta hånd om deres barn i kirkens arbeid, har barnet liten mulighet til å si fra hvis voksne ledere gjør noe som er uakseptabelt overfor barnet. På samme måte vil barnets avhengighet gjøre at de

barn, som voksne ledere aner er utsatt for overgrep fra foresatte i hjemmemiljøet, mest sannsynlig tier om det de utsettes for.

Med andre ord lever barnet under følgende vilkår: Stor grad av avhengighet og tilsvarende opplevelse av å ta en stor risiko ved å si ifra.

I småbarnsalder er avhengigheten den største sårbarheten. Barn og ungdom er forskjellige i forhold til avhengighet. Utover i skoleårene vil barnet gradvis oppfatte at slik jeg og mine nærmeste har det, slik har ikke andre det. Der ligger en spire til større uavhengighet i forhold til krenkende mennesker, forutsatt at andre voksne er der og framtrer som viktige og troverdige. Ungdom kan i enda større grad gjøre seg mindre avhengig av dem som krenker dem. Mange må imidlertid ut av både relasjonen og miljøet, før de makter å åpne for å fortelle om sine krenkende opplevelser.

De foresatte har i småbarnsalder stor grad av oversikt over aktivitetene som drives av dem de gir tillit. Barna i førskolealder blir fulgt på aktiviteter, og foresatte er der mens øving og grupper pågår. Denne oversikten som foresatte har, gir en viss sikring i møte med andre voksne som kan krenke barnet. Denne muligheten til å se samspillet der barn ferdes med andre i ulike sammenhenger, vil jeg i det videre benevne som en grad av gjennomsiktighet. I småbarnsalder er det stor grad av gjennomsiktighet i hvor barnet er og hvem barnet er sammen med.

Med barnas økte alder, vil foresatte gradvis ha mindre gjennomsiktighet i barnas menighetsaktivitet. Foresatte vil, ut fra alder og utvikling, akseptere det som et ledd i utviklingen av den unges naturlige selvstendighet. Her ligger det store barnets økte sårbarhet i forhold til andre voksne.

Kirkens barne- og ungdomsarbeid

Med økt alder minsker avhengigheten, men også gjennomsiktigheten.

Analysen i det følgende, vil ta utgangspunkt i ungdom og større barn.

Det er flere rom for krenkelsers ettersom barn blir større, fordi de naturlig beveger seg mer på egen hånd og gjør avtaler. I puberteten vil barnet naturlig destabiliseres emosjonelt og knytte seg til nye mennesker kortsiktig og intenst, som en del av sin utforskning mot voksen, selvstendig identitet.

Framstillingen videre tar utgangspunkt i det store barnet som er begynt å bli mer uavhengig og selvstendig. Jeg tar utgangspunkt i konfirmanntilbudet ved 14-15 år, for å kunne lage en helhetlig beskrivelse, selv om de psykologiske fenomenene gjelder også utover denne fasen. Psykologisk sett kan den avhengigheten som små barn kjenner på, under visse omstendigheter følge barn svært sterkt gjennom hele oppveksten. En slik omstendighet kan være det å leve med seksuelle overgrep og ikke kjenne seg trygg i forhold til noen andre voksne mennesker, slik at overgrepene blir kjent.

Stadig mindre grad av gjennomsiktighet kommer til utover i barneårene, både som en mulighet, men også en sårbarhet for barnet. Muligheten er i større grad å kunne si fra og oppsøke

nye miljøer og mennesker for få hjelp og støtte. Det er viktig å huske på at med økt grad av selvstendighet og mindre sosial gjennomsiktighet øker også sårbarheten ved at den unge kan bli latt alene med gamle og nye uenkelige erfaringer.

Kirken har et bredt tilbud til ungdom ved forberedelse til konfirmasjon. En stor, om enn varierende andel av 9. klassingene, velger kirkelig konfirmasjon. Ser en på gruppen konfirmanter, kan de deles i tre:

1. De som allerede deltar i kirkens ungdomsarbeid.
2. De som velger å bli med i ett slikt tilbud etter endt konfirmasjon.
3. De som ikke deltar i annen kirkelig aktivitet verken før eller etter konfirmasjonen.

Det tilbudet som gis til de unge, har ulik grad av forpliktelser: Fra lavterskel klubb-tilbud, til kor med tydelige krav til oppmøte på øvelser og opptredener. I den videre framstilling vil jeg kun fokusere på gruppe 1 og 2 og betegne dem som henholdsvis 1. «De som alltid har vært der», og 2. «De som leter etter et sted å høre til».

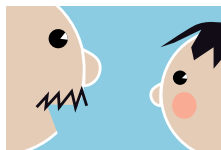
Hvem møter vi i kirkens arbeid?

«De som alltid har vært der»

Til denne gruppen hører ungdommer som søker menigheten fordi de gjennom oppveksten har funnet noe der som de, av ulike grunner, setter pris på. Deltakelsen kan for eksempel bekrefte

deres familie-identitet. Deres deltakelse kan bekrefte deres egen identitet gjennom gruppefelleskap med jevngamle og gjennom bekreftelse av og utfordringer til individuelle ferdigheter. Disse ungdommene fungerer ofte som lederskikkelser. De tar mye ansvar og har i tillegg en viktig kompetanse enten det er sang eller sjauing. De understøtter også kirkens sentrale verdier ved at de deltar på en verdibekreftende måte. Gjennom sitt bidrag tilbyr de andre tilhørighet til fellesskapet og virkeliggjør slik selve misjonsbefalingen.

Lederens utfordring

Hva blir ledernes utfordring i møte med ungdom som er solid etablert i kirkens arbeid gjennom lokalkultur, familiekultur og kirkens tilbud gjennom barneårene? De voksne som fronter kirkens arbeid gjennom lederskap i aktivitet, miljøer og langsiktig planlegging, vil se på ungdommenes deltakelse som en sentral verdi mht å utvikle arbeidet til den aktuelle aldersgruppe. Ungdommene kjenner kirkens voksenkultur og er samtidig en del av ungdomskulturen.

Dette bygger en viktig relasjon mellom ungdom og voksenleder: Den unge bærer fram kirkens store visjon og overskrider det individuelle behov for utfoldelse gjennom det de gjør. Samtidig bekrefte de sterkt som individ. Lederen har en stor myndighet, fordi denne bidrar til den unges individuelle utvikling ved å

gi dem vekstmuligheter der de har evner og interesser. Den voksne ser med sin omtanke på den unge som et eget handlende subjekt. Samtidig er den store visjonen for kirken at arbeidet skal vokse og at flere skal nås. Når den unge tar ansvar og utvikler ferdigheter og bygger fellesskap med andre unge, virkeliggjør de visjonen og blir slik sett ikke bare et individuelt handlende **subjekt**, men også **objekt** for lederen.

Her er det betingelser til stede for at lederen kan ramme den unges sårbarhet: Den unge er solid etablert, både sosialt og verdimesig i kirken, og kan kjenne på en sterk lojalitet. Denne lojaliteten kan få selv velintegrerte unge mennesker til å strekke seg langt - og i verste fall så langt at utfordringen og presset utvikler seg til et krenkende samspill. Vi vet at dette også har vært med å etablere og vedlikeholde seksuelle misbruksforhold. « Det er viktig at du hjelper meg – da blir de andre med.» « Du må ikke si noe, du må ikke slutte, for da bryter det sammen, det som vi har bygget opp».

Disse unge er utsatt, slik jeg ser det, fordi de er lojale og vil strekke seg langt for ikke å sette arbeidet og lederen i en uheldig situasjon. Deres selvforståelse og identitet er sterkt forankret i arbeidet. På den bakgrunn vil det oppleves truende, sorgelig og skamfullt å skulle sette egne grenser og avsløre overgrep. Det vil kunne sette individ, familie og gjerne familiens vennesystem i krise.

De som leter etter «et sted å høre til»

En annen gruppe ungdom som utfordrer kirken og lederes blikk når det gjelder å ivareta barn og ungdom, er de som kommer innom kirkens tilbud i perioder. Ad ulike veier, via venne-nettverk eller voksnes råd, kommer nye ungdommer i kontakt med kirkens tilbud. En del av dem har vært i kontakt med mange forskjellige miljøer, men makter ikke, eller ønsker ikke, å forplikte seg i forhold til oppmøte og ansvar. Billedlig sett kan en si at de «tangerer» mange sosiale sirkler, men går i liten grad inn i dem. De leter etter et sted å være og mennesker å høre sammen med. I et kristent ungdomsarbeid kommer de kanskje i kontakt med en aktivitet eller treffer et menneske som matcher deres temperament og interesse. Slik blir de stabile deltakere så lenge som person eller aktivitet er på plass og bekrefter dem. Deres deltakelse bæres ikke oppe av deres verdisyn, og ofte ikke av deres foresattes verdisyn. Deltakelsen understøttes likevel ofte av noen nære voksne, som fra en eller annen posisjon ser dem. Mange av disse ungdommene lever i oppbrudd med skiftende bosted og skiftende omsorgspersoner. Andre har en individuell sårbarhet, gjerne med stabile voksne omkring seg som ønsker at de skal finne et trygt sted å være – med trygge ledere. Disse voksne pådriverne vil gi lederne i arbeidet stor tillit og stort handlingsrom.

Lederens utfordring

Denne gruppen ungdom er utsatt på en annen måte enn de ungdommene som er omtalt under overskriften «de som alltid har vært der». De som leter etter «et sted å høre til», har ingen

stor lojalitet til verdisystemet og det store fellesskapet som det aktuelle ungdomsarbeidet representerer. Deres sårbarhet er forbundet med selve kontakten med leder. Deres avhengighet er knyttet til at de fra å oppleve seg alene og lite sett, blir tatt imot av andre på en måte som gir dem ro og tillit i relasjoner. De har ofte en atferd preget av svake grenser og en krevende kontaktform. De er svært avhengige av miljøet og lederens gode grenser for å bli godt sett, men ikke krenket i sin intense trang til nærhet og tilhørighet. De har ofte erfaringer på nærhet som de ikke er modne for, slik at de også er utsatt ved å være litt annerledes enn andre i miljøet. De står derfor også i fare for å ha lite tilgang på sosial beskyttelse gjennom samvær og samtaler med jevngamle. Slik mangler de ofte det som kunne sette dem på sporet av hva en skal si fra om, av handlinger/ting voksne ikke har rett til å gjøre uansett hvor mye omsorg og bekræftelse en ungdom trenger.

Kirken skal ivareta alle barn og unge som deltar i kirkens arbeid

Når ledere i kirken ser seg omkring, er det viktig å ha tilgang på flere briller: Ta ingenting for gitt – og ta alt for gitt. Kirkens arbeid skal favne den lojale jenta og gutten som vil at det kristne arbeide skal vokse, og som ønsker et godt sted å tilbringe masse tid i ungdomsårene med turer, sang, aktiviteter, samtaler og mye mer. De vil oppleve det som en stor sorg om rykter, splittelse og oppløsning skulle ta over miljøet de vanker

i. Kirkens arbeid skal også favne dem som opptrer utfordrende sosialt og emosjonelt og som inviterer til en nærhet som er overskridende i sin form. En slik kontaktform appellerer sterkt til følelsesmessig nærhet. De skal få det de trenger: omsorg, men ikke gjennom en nærhet som hemmer deres vekst og øker deres utrygghet: «Ikke en gang i kirka er det trygt.»

Hva gjør vi for å sikre gode vilkår for barn og unge i kirken?

Mangfoldet av barn og ungdom stiller store krav til å utruste ledere i alle aldre og situasjoner til å bære sitt ansvar. I særdeleshet gjelder det, i møte med barn, å forstå deres sterke avhengighet av sine voksne, uansett hvem disse voksne er og hva de gjør. Viser de en leder den tilliten at de forteller noe, er det viktig at de vet hva som skjer med det de forteller. Kommer det opp et forhold som er av en slik karakter at det foreligger en sak som krever at noe meldes, er det hver og en sitt ansvar å gjøre nettopp det. De som er ansatt, må gå tjenestevei for å melde saken, og frivillige har samme ansvar for å si ifra. Er barnets forsatte i søkelyset, er barnevernet den aktuelle instans å melde til. Gjelder saken ansatte i kirken, benyttes KKD's veileder som omhandler begge tjenestelinjer.

Kunnskapen om at seksuelle overgrep skjer også med barn og unge som er i kontakt med kirken, må ikke føre til at vi som kirke utvikler verken ekstreme kontrollrutiner eller mistenkeliggjør enhver nær og god kontakt. Vi ønsker oss

en kirke som gir barn og unge erfaring nettopp med voksne som representerer tillit og nærhet. Dette må være tilpasset det utviklingstrinnet barnet og den unge fungerer på, og den selvstendighet de kan mestre. For å klare dette, er det imidlertid nødvendig å se på den strukturen vi arbeider under, og de relasjoner som vi omgir oss med. Spørsmålet må være: Innretter jeg arbeidet med barn og unge slik at jeg eller vi underbygger risikoner og risikorelasjoner? Hvis jeg er urolig mht om jeg gjør det eller ikke, har jeg da ferdigheter og vilje til å tematisere det i min ledelsessammenheng?

«Det skal ikke skje. Men vi vet at det skjer»

- Forebyggende lederskap - del I: De unge lederne.

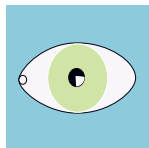
Hvem skal snakke med hvem om hva og hvorfor?

Det er avgjørende å våge å snakke og handle forebyggende. Våger ikke lederen det, løper denne en risk. Det er i denne sammenheng av mindre betydning om noen syns lederen er ukul, gammeldags, kontrollerende og endog kommenterende innom det private domene. Lederskap handler om å se seg selv og andre, om en struktur der alle blir sett og ivarett på en god måte. Når jeg i denne artikkelen har lagt så vidt stor vekt på arbeidet med ungdom, er det blant annet fordi dette er en fase der avstanden aldersmessig mellom leder og ledet, er liten. Relasjonen innebærer derfor noen ekstra utfordringer. I alderen 16-20 år får mange unge et stort ansvar for ledelse, og høy status som følge av det. Det er en alder der det er viktig å få ansvar og utfordringer av kirken og kristne organisasjoner.

I denne alder og sammenheng bestemmes mye av de åndelige, sosiale og utdanningsmessige valgene unge tar. Det er innlysende at disse unges lederskap næres av at de blir sett opp til av yngre ungdommer som deltar i det aktuelle arbeidet. Det er rekrutterende og godt for miljøet, og her formes ideen om kjærestere som passer for det en står for verdimesig.

Den voksnes blikk og omtanke for de unges lederskap

Den voksnes blikk for den unges lederskap er av stor betydning.

18-åringen skal ikke primært hente sin motivasjon eller prioritering og plan etter de relasjoner som skapes mellom han/henne og de yngre deltakerne. Dette er en potensiell risikosituasjon som krever omtanke fra de voksne lederne. Lederne skal ikke bare se den unge lederen og deltakeren, men tematisere relasjonen som den unge lederen står i. Den voksne må se, bekrefte og ivareta den unge lederen med de utfordringer som beundring, appell og ønske om sterk nærhet og særegen utvelgelse fra yngre deltakere, naturlig gir. Slik tematisering vil også hjelpe den unge lederen til å se seg selv, se de andre, holde overblikk over sin oppgave og likevel klare å forvalte sine emosjoner godt.

«Det skal ikke skje. Men vi vet at det skjer» - Forebyggende lederskap - del II: De voksne lederne.

I kirke og organisasjoner har det vært en rekke saker de

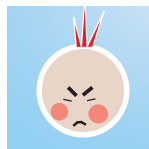
siste årene, der voksne kristne ledere har begått seksuelle overgrep. I enda større grad enn i møte med unge ledere, er unge utsatt for ugjennomsiktighet hvis voksne innen kirke og organisasjon begår overgrep. Den voksne har alles tillit, og har tilgang til en rekke arenaer for å være sammen med ungdom i enesamtaler, små møter og på reiser. De representerer mester-svenn posisjonen: For læringens formål kan den unge ta del-ansvar for noe. Slik kan den unge få være med på tur alene med lederen på utfordrende oppdrag. Gjennom oppgavene vil de unge kunne bli sterkt motivert selv, og utgjøre en attraksjon for andre jevngamle, når de står fram og bidrar på ulike arenaer. Voksne ledere får også nær kjennskap til sårbare mennesker, der tilliten til dem som leder, er svært høy i alle sammenhenger. Oftest stiller ingen spørsmål ved kontakten eller kontaktformen som utfolder seg. Å legge struktur og kontroll inn over unge styreledere, dirigenter og andre unge i form av ettåringstjeneste eller lignende, er i seg selv utfordrende nok. Å legge til rette for et lederskap som gir rom for at voksne skal kunne stille spørsmål til en annen voksen leder om relasjoner og organisering, er en desto større utfordring. Det er helt nødvendig å bygge inn denne utfordringen i alt kirkens arbeid gjennom veiledning og gjennom annen tematisering av relasjonelle utfordringer.

Disse utfordringene krever både organisatorisk og personlig anstrengelse. Dette må til om vi skal vise barn og unge at voksne har forståelse for en sårbarhet som går dypere og bredere enn til de åpenbare merkelappene på sårbarhet.

«Hva kan vi voksne gjøre?»

Om å se - og bry seg!

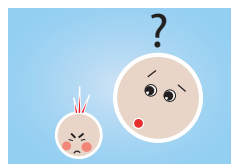
Psykologspesialist Trine Anstorp

For bare relativt få år tilbake diskuterte man om seksuelle overgrep faktisk skjer. Noen argumenterte sterkt for at overgrep var en realitet, som samfunnet måtte forholde seg til og gjøre noe med. Andre mente like sikkert at historier om voksne som utsatte barn for langvarig mishandling og grensekrenkelser, var for galt til at man kunne tro på det. I dag diskuteres ikke lenger om overgrep som sådan skjer eller ikke skjer. Men spørsmålene kommer likevel opp i den enkelte sammenheng: «Var det virkelig sånn som hun eller han nå forteller som voksen?», «Hvordan kunne dette forferdelige foregå i en så tilsynelatende hyggelig og velfungerende familie?», «Er det mulig å tro dette, når vi andre aldri så noe til disse overgrepene?», og «Hvordan kan det ha seg at barna den gang aldri sa noe, hvis det virkelig var så alvorlig?».

Slik kan vi *andre*, vi som gjennom naboskap, menighet,

ungdomsarbeid eller skole har kjent til barnet eller ungdommen mens overgrep skjedde, stille oss helt uforstående. Men ikke bare er vi uforstående til hva som skjer mens det skjer, – vi er tilsynelatende ute av stand til å forstå hva som er galt. Vi stiller oss ofte helt uforstående også i ettertid. Selv når vi blir fortalt og forklart ganske tydelig hva det er som har skjedd, gjentar vi: «Dette er helt uforståelig!». Det betyr at vi er mange som svikter den utsatte, ikke bare én gang, men dobbelt opp.

Å ikke forstå hva det er en ser – når det skjer.

Omgivelsenes undring reflekterer mye av den naivitet og uforstand som finns når det gjelder overgrep. Dessverre legger alle spørsmålene stein til byrden for den utsatte, når vi andre overveldes og forskrekkes over at vi virkelig ikke har sett noe galt. Men hvem tror egentlig at foreldre eller andre voksne driver med mishandling, seksuelle krenkelser eller grov avvisning overfor barn eller unge i all offentlighet, – rett

foran naboer, venner og bekjente? Når vi tenker oss om, vet jo de aller fleste at seksualisert vold og overgrep per definisjon er usynlig for andre utenforstående. Det foregår i hemmelighet og i lukkede rom. Det er altså et faktum at vi som er utenfor, typisk ikke ser det. Eller kanskje riktigere: Vi forstår det sjelden som hva det er – *hvis* vi ser det.

Mange lider uten at det synes

I dagens samfunn er det dokumentert at barn og unge utsettes for vold og overgrep. Hvor mange som er rammet, varierer med hvor omfattende og alvorlig vold det dreier seg om, men selv forsiktige tall viser gjerne til at 10 % av jenter og noe færre gutter blir utsatt. I Norge betyr det at 100.000 barn og unge til enhver tid lever i familier eller andre sammenhenger, der de blir utsatt for store traumatiske påkjenninger. Vi snakker om både fysiske, psykiske og seksuelle overgrep fra nære voksne, – fra far og/eller mor eller andre viktige personer i barnas liv. Ikke sjelden finner vi at volden skjer i kombinasjon med alvorlig omsorgssvikt. Det betyr at den som blir utsatt for noe vondt, heller ikke har noen som trøster og støtter. Vi får et bilde av barn og ungdom som, på det aller grovste, blir sveket av dem som skulle vært deres nærmeste tillitspersoner.

Vi andre ser vanligvis ikke hva som skjer når overgrep foregår. Det er ingen entydige signalementer på den som er overgriper. Det *synes* ikke på ham eller henne at vedkommende skader egne eller andres barn. Tilsvarende finnes ikke noe enkelt

overgrepssyndrom hos utsatte barn og unge. Det er med andre ord ikke noe helt spesifikt man kan se etter som kanskje kunne gjort det enklere å forstå, og dermed kunne kommet raskere til hjelp. Vi som står utenfor, ser ikke hvem som er gjerningsperson og hvem som er offer, vi ser ikke hendelsen direkte når det skjer, og vi ser vanligvis heller ikke skaden før det har gått en tid.

Barn og unge som lever under store traumatiske påkjenninger, vil som oftest kunne fungere upåfallende gjennom store deler av oppveksten. Hos barn generelt er evnen til å tåle, og lojaliteten til de nærmeste, nesten grenseløs. En slik stor grad av mestringsevne, sammen med skammen over hva ens nærmeste eller andre autoritetspersoner gjør med en, medfører at barnet eller ungdommen typisk blir taus om det som skjer. Like fullt påføres skader som i varierende grad vil begrense livskvalitet og helse som voksen. Overgrepserfaringer rammer personens «jeg» på en slik måte at selvfølelse og mulighet til god tilknytning og relasjon til andre senere i livet, svekkes.

Hva ville være til hjelp?

I ettertid kan reaksjonene hos den utsatte være sorg, fortvilelse, sinne, forvirring i forhold til *hvorfor var det ingen som så meg?* Mange mener at de i oppveksten prøvde å si ifra, at de prøvde å formidle at noe var galt. Men signalene ble ikke fanget opp. Ingen kom til unnsetning. Det var rett og slett ingen utenfra som

bidro til at overgrepene stoppet. At det vonde skjedde var alvorlig nok, men for de fleste er det at ingen andre reagerte, det som blir aller vanskeligst. For den utsatte blir fravær av andre menneskers engasjement og omsorg den endelige bekreftelse på at hun eller han virkelig fortjener det som skjer, at de ikke er noe verdt, at de bare kan skylde seg selv. Mangel på støtte fra omgivelsene, blir på denne måten en svært sterk motor for videre utvikling av negativ selvforståelse, skam, ensomhet og angst.

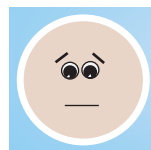
Flere kan som voksne, fortelle om lærere, ungdomsledere eller foreldre til venner som de mener *må* ha visst at noe var galt, men som aldri spurte. Spør vi den utsatte i dag om hva som kunne ha gjort en viktig forskjell den gangen overgrepene skjedde, svarer mange: «AT NOEN VOKSNE HADDE BRYDD SEG MER». Fra Kirkens Ressurssenter sin side ønsker vi å fokusere på nettopp dette – at barn og unge for det første blir sett, og for det andre i større grad får den støtte og hjelp de trenger, mens de ennå er barn. Trosopplæringen er opptatt av det samme: At kirken på en mer direkte og tydelig måte skal bry seg. Men hvordan gjør vi det, når vi samtidig vet at noe av problemet er at problemet ikke synes så godt?

Dette tilsynelatende paradokset byr på flere utfordringer. Her vil vi prøve å belyse noen av disse, ut fra spørsmålet: «Hva kan vi voksne gjøre?». Eller vi kan spørre litt mer utførlig: «**Hva kan ansvarlige i kirken gjøre bedre/gjøre mer av, som fremmer beskyttelse og hjelp til overgrepsutsatte barn og unge?**»

Fra Kirkens Ressurssenter sitt arbeid med voksne mennesker som har vært utsatt som barn, ser vi at forbedringspotensialet absolutt er til stede. Det betyr at målt fra en tidligere tendens innen kirken til å *ikke gjøre noe* når man lurer på om overgrep skjer, vil «gjøre litt mer», bety en stor og viktig forskjell for de barn og unge som dette gjelder.

Så – hva kan gjøres?

De fleste vil kunne gjenkjenne fornøyde og godt fungerende barn eller unge når vi ser dem. Det ville derfor være rart om vi ikke helt tilsvarende kunne se et ulykkelig, mistilpass, trist, sint, redd, engstelig barn eller ungdom. Det vil si, - forholdet er vel at vi kanskje ser det, men klarer ikke forholde oss til det vi ser. Og grunnen til at vi ikke orker å se den som har det vondt, er gjerne at vi ikke vet hva vi skal gjøre med det.

Se!

I boken «... si det til noen ...» listes det opp ulike reaksjoner som kan være signal om at overgrep skjer (Margrete Wiede Aasland, Høyskoleforlaget 2004). Det kan dreie seg om alt fra at barnet prøver seg forsiktig fram med vage uttalelser og betroelser om noe dumt som skjer, til dramatiske endringer i barnets eller ungdommens adferdsmønster, personlige stil, fysiske og psykiske helse. Aggressiv selvskading kan forekomme. Samtidig kan innadvendthet, tristhet og nummenhet også være signaler på at noe galt er fatt. I utgangspunktet er det viktig å vite at

signaler og symptomer hos barn og unge, som kan bety at de er utsatt for vold og overgrep, også kan ha helt andre årsaker. På dette området er det, med andre ord, få enkle sammenhenger eller lettvinne løsninger. Men noe er det kanskje som er galt, uansett. Det aller viktigste er derfor å bestrebe seg på virkelig å se det barnet eller ungdommen som man møter.

Signalene kan altså gå i ulike retninger og trenger ikke bety at den det gjelder, har opplevd overgrep. Det sentrale er at den observante voksne som merker egen bekymring over visse reaksjoner eller endringer i væremåte hos barn eller unge, tar ansvar og følger opp med et respektfullt engasjement.

DERFOR: Ved Ressurssenteret mener vi at vi som er voksne og ledere i kirken skal ta på oss et ansvar for, i enda større grad, å se de barn og unge vi møter i våre sammenhenger.

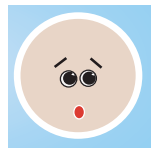
Informert! Snakk!

Finn gode måter å formidle at du som voksen/prest/ungdomsarbeider/ansvarlig i kirken vet at barn og unge kan oppleve at foreldre eller andre voksne behandler en dårlig. Understrek at voksne skal være til å stole på, men at ikke alle oppfører seg slik de skal.

Fortell barn og unge du møter i din sammenheng, at det er viktig å snakke med andre når noe er vanskelig hjemme eller ellers. Snakk med de unge om at det ikke er feigt eller dårlig gjort å si fra

til andre når det er noe de strever med. Snakk alvorlig om dette, men i en hyggelig tone, uten å dramatisere eller mase.

DERFOR: Ved Ressurssenteret mener vi at voksne og ledere i kirken skal ta ansvar med å formidle at overgrep kan skje, også fra de nærmeste.

Spør!

Når det er noe du lurer på, så spør den det gjelder. Du kan f eks si: «Det ser ut som du er lei deg/sinna/har forandret deg litt. Jeg har tenkt på om det er det noe som er vanskelig for deg. Er det noe du strever med?»

Spør én gang, og enda én gang til. Det er ikke sikkert at du får noe svar. Eller du får kanskje et svar som handler om noe helt annet. Fortell uansett at du gjerne vil prøve å hjelpe så godt du kan. At det går an å snakke med deg. Og at du kommer tilbake til dette litt senere igjen. Spør heller på en ordentlig måte en gang for mye, enn en gang for lite.

DERFOR: Ved Ressurssenteret mener vi at voksne og ledere i kirken aktivt skal undersøke og prøve å få tak i hvorfor barnet og ungdommen er ulykkelig eller utilpass, og forsøke å hjelpe den det gjelder til å rydde i det som hun eller han strever med.

«Gud og det vanskelige familiespråket»

Om foreldre – og familiemetaforer i trosopplæringen

Prest og universitetslektor Merete Thomassen

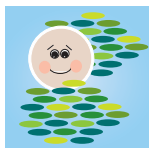

Fra kristendommens begynnelse har det vært vanlig å bruke metaforer og bilder fra familielivet, for å beskrive forholdet mellom Gud og mennesker og mennesker imellom. Jesus kalte Gud for Far, og de kristne kalte hverandre brødre og søstre. Denne bruken av foreldre- og familiemetaforer har holdt seg til i dag. Fortsatt er fars- og søskenmetaforen blant de aller mest brukte i det teologiske språket. I dag er det heller ikke uvanlig å kalle Gud for mor. Dermed blir bildet av Gud som vår forelder, forsterket. Dette kan fungere bra for mange som et bilde på en trofast og varig kjærlighet. For mange barn kan det være godt å vite at Gud ligner på mor og far, og at vi mennesker er hverandres søsken. Men hvordan fungerer det for alle som ikke opplever familien som et godt sted å være? Er det mer å si om Gud? Og om oss? Er Gud «bare» vår forelder, og er vi «bare» hverandres søsken, eller kan vi snakke om Gud og mennesker på en annen måte?

Er det mulig å finne et språk som snakker sant om Guds kjærlighet til oss og menneskers forhold til hverandre, uten at vi griper til foreldre- og familiemetaforene?

Språket om Gud består av metaforer

Mennesker har til alle tider grepet til det fineste vi kjenner til for å snakke om Gud. Språket om Gud består av metaforer som skal forsøke å si noe om en Gud vi ikke kjenner fullt og helt, men som vi bare kan beskrive gjennom bilder. Derfor består det teologiske språket av en rekke bilder som skal forsøke å beskrive ulike sider ved Guds vesen. Bildene det gripes til, er metaforer som skal fortelle oss om Gud vesen og egenskaper: en fullkommen kjærlighet som er større enn alt vi kjenner til, en utrettelig kamp mot det som ødelegger verden og livet, en evigvarende tålmodighet med menneskene, og løftet om at det onde en dag ikke lenger skal finnes. Bibelen og kirkehistorien er full av eksempler på metaforer som forsøker å gjøre alt dette forståelig for mennesker. Gud er en gartner som går rundt i Edens have for å se til at alt er vel (1 Mos 3, 8ff), en rasende

Gud er en gartner som går rundt i Edens hage for å se til at alt er vel.

binne som kjemper for livet, slik at hennes skapninger skal leve trygt (Hos 13,8), en mor som legger barnet sitt til ro ved brystet (Sal 131, 2), en hærfører som kjemper for sitt folk (1 Sam 15, 2), en konge som regjerer med rettferdighet og klokskap (Sal 47), et tårn til vern mot fienden (Sal 61, 4), et fjell og en festning å søke tilflukt hos (Sal 31, 1-4), en hyrde som fører sauene trygt gjennom farer som truer (Sal 23), en kvinne som finner en bortkommen mynt og feirer med venninnene sine når hun finner den (Luk 15, 8-10), en far som venter tålmodig på sin opprørske sønn (Luk 15, 11-32) og en hønemor som gjemmer kyllingene under sine vinger (Matt 23, 27). Dette er bare en liten rekke av eksempler fra Bibelen. Det finnes mange flere. Gud skildres i menneskelignende bilder, både mannlige og kvinnelige. Gud skildres i dyrelignende bilder, og i natur- og bygningsbilder. Alt dette er metaforer som skal beskrive ulike sider ved Gud. Jo flere metaforer som brukes, jo tydeligere blir det at hver av dem bare kan gripe en del av helheten. I bibelen brukes det også ofte flere metaforer i én og samme setning for å vise til ulike sider ved Gud, som for eksempel i Sal 18, 3: «Herren er mitt berg og min borg, min befrier, min Gud, mitt fjell som jeg tar min tilflukt til, mitt skjold, mitt frelseshorn og mitt vern.»

Det metaforiske språket krever at vi klarer å ha flere tanker i hodet på én gang, Vi vet at Gud ikke er identisk med for

eksempel en borg. Men vi vet at Gud har egenskaper som kan ligne de egenskaper vi forbinder med en borg: Vern og beskyttelse mot det som truer. Samtidig vet vi at Gud har andre egenskaper som ikke dekkes av borg-metaforen. Men fordi vi i dag bruker så få metaforer om Gud, har vi glemt at metaforen ikke bare skal gi et lite bilde av en større helhet, men tror at den er hele sannheten om Gud. Fordi Gud nesten bare kalles far, blir farsmetaforen ofte tatt bokstavelig. Og når en metafor tas bokstavelig, er den ikke lenger en metafor. Poenget med metaforer er at de viser til mer enn seg selv. Når Gud oppfattes bokstavelig som en far, viser ikke farsmetaforen til mer enn det vi forbinder med en «vanlig» far. Dermed kan vi fortro at det ikke er mer å si om Gud.

Gud og familien

Dessverre har billedrikdommen i det bibelske universet langt på vei gått tapt for oss. I dag bruker vi for det meste bare noen få av dem, og snakker om Gud som far, herre og konge. Farsmetaforen er altså den aller mest dominerende. I den kristne forkynnelsen i dag brukes det i det hele tatt flest bilder fra familielivet for å skape metaforer som sier noe om forholdet mellom Gud og mennesker. Gud kalles far, og menneskene Guds barn. Jesus er Guds sønn, og han kalles også vår bror. Menneskene omtales som hverandres brødre og søstre. I den senere tid har det også blitt mer og mer alminnelig å kalle Gud for mor. Men dermed får vi et bilde av Gud som peker enda tydeligere mot Gud som forelder. Forholdet Gud

– mennesker og forholdet mennesker imellom symboliseres av en familiemodell som ofte ligner den familiemodellen vi kjenner fra vår egen kultur og våre egne liv. Familiemodellen forsterkes også av at menigheten og kirken gjerne kalles et hjem og Guds hus, der vi alle kan ta med oss våre mest private følelser og lengsler. Det teologiske språket har langt på vei blitt et familiespråk.

Meningen med familiespråket, er å formidle at Gud og mennesker står i et tett og uoppløselig forhold til hverandre. For å tydeliggjøre intensiteten i Guds kjærlighet, brukes noen av de tetteste menneskelige relasjoner som finnes, som bilder på dette. Menneskene angår Gud på den aller mest vitale og intime måte, og foreldrekjærligheten brukes derfor ofte som metafor for dette. På samme måte brukes søskenbegrepet for å vise at menneskene angår hverandre og er knyttet sammen med tette bånd. Selv om søsken blir uvenner, og selv om foreldre og barn kan ha konflikter, vil partene alltid være i slekt. Dette gjelder både biologiske søsken og adopterte barn. Også når foreldre skiller lag, fortsetter foreldreskapet. På sitt beste kan familiemetaforene si noe om en kjærlighet som ikke kan ta slutt. Men for alle som ikke opplever familien som et godt sted å være, kan familiemetaforene bli svært problematiske. Desto viktigere er det å bruke metaforer som peker mot noe annet enn familien.

Er familien garanti på en fullkommen kjærlighet?

Foreldrekjærligheten blir gjerne i forkynnelsen brukt som en

garanti på at alt Gud gjør, skjer i beste hensikt. Som foreldre elsker sine barn, elsker Gud menneskene. Og som foreldre er forpliktet til å oppdra sine barn, må Gud også oppdra menneskene. Oppdragelsen skjer til vårt eget beste, selv om det gjør vondt, og selv om vi ikke alltid kan forstå det. Familiespråket kan altså på sitt beste formidle at Guds kjærlighet er usvikelig. Gud er villig til å gå i døden for menneskebarna, og kan aldri glemme og aldri svikte sine skapninger. Når alle andre blir borte, er Gud der. Når vi opplever at vi ikke strekker til, elsker Gud oss uansett. Når vi føler oss mislykkede og verdiløse, forteller Gud oss at vi er enestående mennesker og dyrebare skatter. Foreldres kjærlighet kan i de beste tilfellene erfares som dette. Familiespråket kan også formidle at alle mennesker er knyttet sammen i et uoppløselig fellesskap, der vi må ta ansvar for hverandre uansett hva som skjer. Søsken kan bli uvenner, men hører allikevel sammen. Søsken må forholde seg til hverandre, selv om de blir uenige. Kjærligheten mellom søsken kan trues av krangling og konflikter, men søsken vil allikevel være i familie. Søskenmetaforen kan derfor si noe viktig om at vi mennesker alltid hører sammen, uansett hvor uenige vi er, og selv om vi blir så sinte at vi har mest lyst til å fly i synet på hverandre.

Men familiespråket kan også komplisere bildet av Gud og fellesskapet med medmennesker.

De aller fleste mennesker vil ha erfaringer med sine foreldre, som skaper sinne og frustrasjon. Disse erfaringene kan handle om å ikke føle seg forstått eller sett på den måten man

ønsket i oppveksten. Dette er helt naturlig. Foreldrekjærligheten er ikke perfekt. Ingen menneskelig kjærlighet er perfekt. Vi er ikke fullkomne, og selv om vi ønsker å gjøre alt i beste hensikt, kan vi allikevel risikere å skade

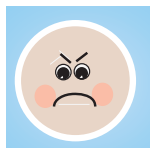
hverandre. De mest velmenende foreldre vil derfor oppleve å ikke strekke til overfor sine barn. Uansett hvor god viljen er, kan ting gå galt. Og viljen er heller ikke alltid optimal. Ærlige foreldre vet at de iblant handler på måter som ikke alltid setter barnas hensyn først. Foreldre har behov som kan gå på tvers av barnas behov, og kan ta valg som ikke alltid er til barnas beste. Det gir ikke nødvendigvis uopprettelige skader, og det betyr ikke at de er dårlige mødre og fedre. Men det er viktig å erkjenne at selv de beste menneskelige metaforer vi bruker, aldri kan si den fulle sannhet om Gud. Mennesker er ufullkomne, Gud er fullkommen. Gud er annerledes enn alt annet vi kjenner. Og det må vi formidle til både barn og voksne. Selv om foreldrekjærligheten kan ligne på Guds kjærlighet, er den guddommelige kjærligheten bedre og større enn vi overhodet kan forestille oss. Gud er alltid noe mer og større enn det vi velger å sammenligne Gud med.

Når foreldre påfører alvorlige skader

Noen foreldre kan også skade sine barn på alvorlige måter. Det kan være gjennom seksuelle overgrep og andre former for fysiske og psykiske overgrep. Årsakssammenhengene vil her være komplekse og uoversiktlige, og vi skal ikke her begi oss

inn på hvorfor det skjer. Det viktigste er å forstå at foreldre kan fremme sine egne sykelige behov på bekostning av barnas behov, og dermed påføre skader som kan prege barnet for resten av livet. I lys av dette kan familiespråket bli helt umulig å bruke. Hvilke forestillinger om Gud får barn som har blitt skadet av sine foreldre? Hva formidles gjennom en forkynnelse som forteller barna at Gud ligner på deres foreldre? Noen av barna vil ha fått høre av sine foreldre at de seksuelle overgrepene har blitt utført til deres eget beste. De kan til og med ha fått høre at det er Guds vilje. For barna vil det være nærliggende å koble Guds oppførsel til foreldrenes oppførsel. Hvis Gud er vår far og/eller mor, da vil Gud på samme måte være i stand til å skade eller tillate at skaden skjer. Hele familiemodellen i den kristne forkynnelse kan bli en forkvalling av forholdet til Gud og mennesker. I familier der overgrep skjer, velger ikke sjelden de andre familiemedlemmene å lukke øynene. Resultatet for den som blir utsatt for overgrepet, blir da ikke bare skadene fra selve overgrepet, men også en sterk ensomhet og skamfølelse. Verken foreldre- eller søskenmetaforene vil da forbindes med noe godt. Kanskje det blir vanskelig å forbinde noe godt med mennesker i det hele tatt. Den utsatte kan føle seg sviktet av både mennesker og Gud, og opplever at ingen egentlig ser eller bryr seg. Derfor kan det også være riktig å bruke metaforer som ikke er menneskelige. For eksempel kan Gud beskrives som et fjell å lene seg mot, en kilde å hente krefter i, et tre å gjemme seg i skyggen av, eller som ørnevinger som bærer menneskene i sikkerhet.

De «slemme» barna

Synd formidles ofte som ulydighet mot Guds vilje. Mange barn som lever i overgrep- og voldssituasjoner, kan reagere ved å utagere eller gi uttrykk for trass og sinne overfor foreldre, lærere og andre autoritetspersoner. Dette kan i mange tilfeller bli karakterisert av de voksne som ulydighet, og barna oppfatter seg derfor som «slemme» eller vanskelige barn. Disse barna vil også som regel ta på seg ansvaret for det som har skjedd, og kjenne både skyld og skam overfor Gud og mennesker. Hvordan oppleves da syndsforkynnelsen? Bli barnas høyst berettigede og sunne reaksjon oppfattet som ulydighet? Og hva med skyldfølelsen og skammen? Barn og voksne som er utsatt for overgrep, vil ofte ta til seg det som sies om synd og koble det til overgrepet, på en måte som gjøre at de selv blir sittende igjen med skylden og skammen. Her har kirken store utfordringer å ta fatt i. Alle som er ansvarlige for forkynnelse og trosopplæring, må være seg bevisst at det ofte er de ”feil” menneskene som tar til seg budskapet om menneskenes synd og skyld. Det er ofte de som har vært utsatt for den største uretten, som tar dette mest til seg. Måten det snakkes om synd på, vil i mange tilfeller gi næring til en usunn og uberettiget skam- og skyldfølelse. Det gjenstår store utfordringer før vi finner en god måte å snakke om synd på. Men det lar seg gjøre. Synd er til syvende og sist alt som ødelegger livet. Å begå overgrep mot barn er synd. Dette må frem i lyset, slik at barna forstår at det ikke dem, men overgriperen, som har grunn til å

føle skyld og skam. Så får vi håpe og be om visdom til å snakke om synd på en konstruktiv måte, slik at det ikke legges enda større stein til byrden hos dem som allerede bærer altfor tungt.

Gud er på parti med barna

Barn tror ofte at Gud er på parti med de voksne. Ofte oppleves Gud som de voksnes forlengde arm. Så lenge Gud også alltid fremstilles som en voksen person, enten som forelder, konge, herre eller hyrde, forsterkes denne forestillingen. Barn trenger å høre at Gud er på parti med alle, uansett om vi er voksne eller ikke. Gud vet hva det vil si å være barn. Når Gud kom til jorda, var det ved å bli født som et barn. Det viktigste vi kan formidle til barn i kristen forkynnelse, er at Gud er på parti med dem. Overgrepet er ikke Guds vilje. Overgrep er en fryktelig ting, og Gud vil at det skal ta slutt. Gud vil hjelpe. Og Gud hjelper ofte gjennom andre mennesker. Det er hjelp å få. Ingen skal trenge å gå ensomme og ulykkelige rundt med fryktelige hemmeligheter. Det finnes voksne som både kan og vil hjelpe dem. Selv om det i første omgang kan virke som om ingen bryr seg eller tror på dem, må de ikke slutte å be voksne om hjelp. Mange overgrepsutsatte tar et stort ansvar for overgriperen, og særlig hvis overgriperen er forelder eller annen nær familie. De synes synd på overgriperen, og frykter at vedkommende kan bli enda mer ulykkelig og dø eller komme i fengsel. De må derfor få vite at noen andre skal ta seg av overgriperen og gi vedkommende hjelp til å slutte med overgrepene. Gud er også glad i den som begikk overgrepet, men Gud vil at det skal ta slutt, fordi barnet får det vondt.

Jesu sanne familie

Kan vi fremdeles snakke om forholdet mellom Gud og mennesker gjennom familiemetaforer? Ja, det kan vi. Men de må ikke være de eneste metaforene vi bruker. Og vi må alltid ha en høy bevissthet på at familiespråket kan gi dårlige assosiasjoner for mange. Dessuten ligger det store muligheter i måten Jesus bruker familiebegrepet på. Han lærer oss en ny måte å tenke om familien, og endevender samtidas forestillinger om familie, fellesskap og Gudsforhold. Når Jesus blir fortalt at hans mor og brødre venter på ham, peker han på den store flokken som sitter rundt ham og lytter til det han har å si, før han svarer: Den som gjør Guds vilje, er min bror og søster og mor. (Mark 3, 31-35) Jesus åpner opp for en helt ny forståelse av hva det er å leve i fellesskap med Gud og med hverandre. For Jesus er vennskapet og lengselen etter Guds vilje viktigere for fellesskapet, enn det å være slektninger. Hvis vi skal ta konsekvensene av dette, utfordres vi til å skape en forkynnelse som ikke begrenses til den dominerende familiemodellen. Jesus beskriver fellesskapet mellom Gud og mennesker gjennom mange metaforer som han henter fra dagliglivet: Et sennepsfrø som vokser opp til et stort tre der fuglene flyr til og fra, en fiskenot full av alle slags fisk og kornåkre som er fulle av aks. Dette gir mange spennende muligheter for oss til å forkynne Guds uendelige kjærlighet og utrettelige kamp for alle mennesker i alle aldre.

Teksteksempler

Her er et like utvalg eksempler på andre metaforer fra Bibelen. Det finnes uendelig mange, og det er bare å sette i gang skattejakten. Salmenes bok og Jesu lignelser om himmelriket er gode steder å begynne letingen.

Gud som hyrde, klippe og mor

Han får hjelp av Jakobs Veldige, av ham som er hyrden, Israels klippe, av din fars Gud - han skal hjelpe deg, Gud den allmektige, han signe deg med signing fra himmelen oventil, med signing fra havdypet der nede, med signing fra bryst og morsliv. 1 Mos 49, 24-25

Gud som fuglemor

Som en ørn får ungene til å fly fra redet og svever over dem, slik bredte han ut sine vingefjær, tok og bar ham på sine vinger.

5 Mos 32, 11

Vokt meg som din øyensten, skjul meg i skyggen under dine vinger. Sal 17, 8

Som fuglene brer ut sine vinger, slik skal Herren, Allhærs Gud, verne om Jerusalem. Han skal verne og berge, skåne og bringe i sikkerhet. Jes 31, 5

Gud som bolig

En bolig er den eldgamle Gud, her nede er hans veldige armer (Ref) Herre, du har vært oss en bolig fra slekt til slekt. Før

fjellene ble født, før jorden og verden ble til, ja, fra evighet til evighet er du, Gud. Sal 90, 1-2

Gud som bakerkone

Himmelriket kan lignedes med en surdeig som en kvinne la inn i tre mål mel, så det hele til slutt var gjennomsyret. Matt 13, 33 og Luk 13, 20-21

Gud som bonde

Slik er det med Guds rike. En mann har sådd korn i jorden. Han sover og står opp, det blir natt og det blir dag, og kornet spirer og vokser opp; hvordan det går til, vet han ikke. Mark 4, 26-27
Himmelriket kan sammenlignes med et sennepsfrø som en mann tok og sådde i åkeren sin. Det er mindre enn noe annet

frø, men når det vokser opp, er det større enn andre hagevekster og blir til et tre, slik at fuglene under himmelen kommer og bygger rede i grenene. Matt 13, 31-32

Gud som skattejeger og fisker

Himmelriket kan lignedes med en skatt som var gjemt i en åker. En mann fant den, dekket den til igjen, og i sin glede gikk han bort og solgte alt han eide, og kjøpte åkeren. Himmelriket kan også lignedes med en kjøpmann som lette etter fine perler. Da han kom over en meget verdifull perle, solgte han alt han eide, og kjøpte den. Endelig er himmelriket å lignedes med en not som blir kastet i sjøen og fanger fisk av alle slag. Matt 13, 44-47

«Hvem ligner Daniel... ... og hvem ligner Rut?»

Om forteljingar, fellesskap og brotne liv

Universitetslektor Birgitte Lerheim

Vitnemålet som matrise for forteljinga om Det Kristelege Livet

Vitnemålet på vitnemøtet er ein kristeleg sjanger som dei fleste som arbeider i og med kyrkje – i alle fall dei som er over tretti – har vore borte i. Vitnemålet kan sjåast på som forteljinga om livet mitt, eller noko i livet mitt, fortalt etter den rette kristeleg formelen. Kan hende er vitnemøtet ein utdøyande sjanger. I dag er vitnemøta som uttrykk for kristeleg tilhørslse, gjerne erstatta av «livsnære grupper» eller celler. Eg vågar meg likevel på å ta utgangspunktet i dette noko gamaldagse konseptet når eg inviterer lesarane med på å tenkje høgt om liv, dåp og forteljing. Det særskilte med vitnemålsjangeren, er

nemleg vitnemålet sin funksjon som matrise, som eit mønster for kristeleg sjølvforteljing.

Gjennom vitnemålet fortel eg mi kristeleg historie inn i fellesskapet, slik ho er *forventa* å bli fortalt, i rett rekkefølge og i tråd med det som andre vil ha. I vitnemålet deler eg med mine medkristne kor trist og traurig og meiningslaust livet mitt var før eg møtte Jesus, kva som hende da eg møtte Jesus, og kor godt livet mitt er blitt etter at eg og Jesus var vener. Vitnemålet er eit døme på korleis min identitet som kristen blir næra av og spegla i møtet med andre kristne.

Gjennom vitnemålet speglar eg meg i andre kristne, og fortel livet mitt på ein måte som folk kjenner seg att i.

Eller?

Er det forteljinga mi eller det frelseshistoriske skjemaet dei kjenner seg att i?

Vitnemålet – inngangsbilletten til fellesskapet?

Den prestasjonen det er å fortelje livet sitt på dette skjemaet, har nemleg vore inngangsbillett til, eller initiasjonsrite i høve til, tette kristelege fellesskap for mange menneske. Altså kan vitnemålet vere eit døme på samanhengen mellom fellesskap og forteljing. Ein kjend filosof, Alasdair MacIntyre, har peika på at forteljinga mi alltid er ein del av fellesskapet eg lever av og i si forteljing, og vice versa. Det lyder jo for så vidt fornuftig. Ei annan filosof, Charles Taylor, har vidare peika å at vi menneske har behov for eit språk som kan gjere fundamentale menneskelege gode levande for oss att. Eit slikt språk er knytt til kontekst, omgjevnader og relasjonar, til det å høyre til i ei gruppe.

Kan vitnemålet i si klassiske form vere eit slikt språk? Det er jo i høgste grad knytt til relasjonar og fellesskap, omgrep som pregar kyrkjetenking og kyrkjepraksis i samtida vår. Men: Det å setje livsforteljingar på skjema, det å seie at mitt liv berre er kristeleg *gyldig* i den grad det lar seg fortelje på eit bestemt skjema, og berre er kristeleg *atterkjenneleg* i den grad det lar seg setje på eit slikt skjema, er ikkje uproblematisk, og det av fleire årsaker.

For det første: Trur vi verkeleg på at alle, uansett samanheng og bakgrunn og bagasje, verkeleg *kan* fortelje liva sine på ein slik formel? Kor blir det av forteljingane om dei liva som ikkje let seg setje på skjema i denne samanhengen? Det finnest så mange forteljingar. Og: Kor blir det av det undermedvitne i ei slik forteljing? Eg ser ikkje bort ifrå at det faktisk finnest

forteljingar som samsvarer med det frelseshistoriske skjemaet. Men i denne samanhengen er eg meir opptatt av at det også finnest forteljingar som absolutt *ikkje* gjer det. Og eg er opptatt av å seie at også desse forteljingane, forteljingar som rokkar ved det vi trudde eit liv i det *kristelege* fellesskapet innebar, kan vere *kristelege* forteljingar.

For det andre: Ideen om at livsløpa våre skal kunne forteljast som ein samanhengande, eintydig biografi, der alt er sett på den rette plassen sin av meg, forteljaren, og at dette skal vere inngangsbilletten til, og garantien for, gyldigheit og fellesskap i kristeleg forstand, er teologisk problematisk i *lys av dåpen*. Den danske teologien Niels Henrik Gregersen har peika på at dei fleste liv er *både* meir sprudlande og tragiske enn det eg kallar klassiske vitnemålsforteljingar, så vi burde heller snakke om *livshistorier*. Desse historiene er komplekse – dei er fylte av brot, nye byrjingar og samanbrot. Våre historier kan såleis i praksis ikkje forventast å spegle Guds store historie. Rett nok har historiene våre, tilliks med frelseshistoria, ei startpunkt og ein ende, kristeleg forstått, men det som er midt i, er ikkje nødvendigvis samla og heilt. Burde det ikkje då bli ei kristeleg oppgåve å setje det uheile og spreidde saman?

Spenning mellom dåp og sjølvfortelling

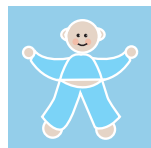
Nei, meiner Gregersen: Frå dåpen sin nye identitet kan vi ikkje trekke ei slutning til dei brokete identitetane som liva *våre* er.

Den moderne tanken om å sjå identitetane våre som einsarta og samanhengande spring ikkje *ut av* den kristne bodskapan, men står tvert i mot i eit *spenningsforhold* til den kristne bodskapan, seier Gregersen. Difor skal det ikkje krevjest vitnemål etter ei på førehand godkjent oppskrift som kriterium for at den einskilde av oss sine forteljingar i og om livet og kyrkja skal gjelde.

Kristendomen si oppgåve er ikkje å forklare menneskelivet ovanfrå og setje det på skjema, men å frisetje mennesket. Kristendommen friset oss *ikkje frå, men til* ei broka og mangfaldig verd. Såleis problematiserer Gregersen ein teologisk bruk av frelseshistoria som matrise for *våre* forteljingar.

Men dåpen set eit særskilt forteikn for liva våre, og i dåpen ligg det og ei erkjenning av at liva våre har ein ende. Mennesket er avgrensa i kraft av å vere skapt, og er med dette ustabil. På desse premissane er det at vi lever dei avgrensa liva våre – i særskilte kontekstar, i skjebnefellesskap med heile menneskeslekta, med det dette inneber av godt og gale. Dette gjeld både i og utanfor kyrkja. Samstundes er det kristne menneskesynet prega av eit fundamentalt medvit om at det ustadige ved tilveret ikkje berre er eit onde, men også manifesterer noko meir, eit overskot, noko Gudgitt: Den kristne trua rommer både jord og himmel, både det som er, og det som skal bli. Den kristne trua ber i seg medvitet om at noko nytt kan hende: Kropp, kjøt, kvardag og historie kan romme Gud og er gitt av Gud.

Matriser for gutar og jenter i kyrkja

Eg innleiia med å snakke om vitnemålet, nett fordi det har fungert som matrise: Som eit forelegg som, dersom eg fortel mi forteljing på rette måten, gjer mi eiga historie til kristeleg historie. Eg har også vist korleis det vi i ei luthersk, barnedøypande kyrkje tenkjer og trur om dåpen, problematiser teologisk bruk av slike matriser. Det finnest nemleg mange andre slike matriser eller forelegg i kyrkja, til dømes knytte til korleis ein skal vere jente eller gut på «rette måten», og mellom dei ulike matrisene er det snittpunkt der det går føre seg ei gjensidig påverknad matrisene imellom. Til jenter og gutar sine kristelege sjølvfortellingar vart, og blir det ikkje sjeldan stilt ulike krav. Modige Daniel og lydige Rut var i lang tid matriser for gute- og jenteideal i kyrkja. Tensing-gigoloen og Frøken Bibelstripp er andre, meir karikerte matriser, men likefullt ikkje rein fantasi. Når vi gjennom kyrkjepraktisen vår stadfestar slike matriser, er i med på å reprodusere og halde oppe nokre forestillingar om kva som er gutete og jentete på måtar som er problematiske, og som går utover einskilde menneske sitt livsrom og handlingsrom i kyrkja. Difor var det befriande då eg hausten 2007, under eit Halloweenarrangement i regi av Gamle Aker og Markus kyrkjelydar i Oslo, fekk høyre forteljinga om *modige St. Cecilia*.

Kva slags historier får gjelde?

I sosialpsykologien høyrrer vi også om «betydningsfulle andre» – menneske som er særskilt viktige for barn og unge si

sjølvutvikling. Mange som arbeider med barn og unge i kyrkja, er «betydningsfulle andre» i menneske sine liv, og menneske speglar seg i deira liv og livsforteljingar. Som betydningsfulle andre har vi eit ansvar ikkje berre å gje rom for, men også sjølv formidle dei av historiene som ikkje passar inn i eit på førehand gitt skjema. Kva med guten som møtte Jesus, men som ikkje fekk noko ålreit liv i kyrkja, fordi nokon misbrukte den tilliten han hadde til autoritetspersonar og førebilete? Kva med jenta som tok meir og feil plass i høve til kjønna og frelseshistoriske matriser for god kristeleg framverd og sjølvfortelling? Kan hende er desse historiene dei viktigste.

I dåpen skjer det noko nytt. Men det nye skjer ikkje ved å barbere og tilpasse menneske sine historier til på førehand gjevne frelseshistoriske og kjønna matriser, slik at dei framstår som spiselege og ikkje-forstyrrende i fellesskapet. Snarare tvert imot. Tar vi for gitt at forteljingane våre lever av kvarandre og fellesskapet, kan ingen gjenkjenne brotne historier som kristeleg og relevante, om dei ikkje blir fortalte i fellesskapet, og ikkje stua vekk og fortidd som Noko Anna, som Det Som Ikkje Høyrer Heime Her.

Den franske filosofen Simone de Beauvoir såg fridom som noko som bryt fram i den gjensidige anerkjenninga og gjenkjenninga av «den andre». Ho hevda at kvinner, som »det andre kjønnet», ikkje vart gjenkjente og anerkjente som sant menneskelege, og difor var ufrie. For de Beauvoir er relasjonane til andre ikkje noko som kan fikserast og setjast på skjema, men som stadig endrar seg. Likevel er nett i slike relasjoner det rom for gjenkjenning og anerkjenning.

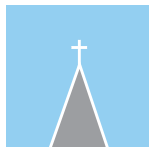
Både gutar og jenter i kyrkja ber på overgrepserfaringar. Forteljingane deira har tradisjonelt blitt gjort til «andre» i kyrkja, fordi dei ikkje passar inn i skjemaforteljinga om kva det er å vere kristen og kyrkje. Overgrepsforteljingar bryt også gjerne med forventa gute- og jenteroller i kyrkja.

Eg trur at dåpen set oss fri nett til å gjenkjenne og anerkjenne kvarandre sine historier – ikkje som mønsterhistorier, men som det mangfaldet på godt og gale desse historiene utgjer. Og er det, som Martin Luther seier det i Fridomstraktatet ,vårt kall å vere «Kristus for den andre», skal menneska som ber på dei brotne historiene, sleppe å bere desse aleine. I og utanfor kyrkja.

«Hjelp meg du å vokse opp!»

Om formidling av god livstolkning til den utsatte

Prest og trosopplærer Anne Berit Løvstad Evang

I en av brosjyrene som presenterer trosopplæringsreformen, gis det følgende beskrivelser under overskriften *Livshjelp og trygge oppvekstvilkår*:

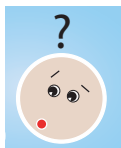
«I kirkens trosopplæring vil barn og ungdom få dele troen og undringen og kristne tradisjoner og verdier i en ramme preget av omsorg og raushet. Opplæringen skal sette lys på de sentrale dimensjonene ved menneskelivet. Den skal knytte lærdom, kunnskap og kritisk refleksjon sammen med opplevelse og deltakelse. Et av målene for Den norske kirke, er å føre barn og unge inn i den kristne tro, gi dem livshjelp og støtte til å tolke og mestre tilværelsen i lys av evangeliet. Kirken vil at barn og unge skal finne sin plass i menighetens fellesskap, og vil på den måten medvirke til gode oppvekstvilkår.»

Fra presentasjonsbrosjyren *Størst av alt*

Dette er store, viktige og gode visjoner for kirkens trosopplæring. Visjonene forplikter oss. Med trosopplæringsreformens innmarsj har kirkens dører blitt både høyere og videre. Langt flere barn og unge oppsøker kirkelige aktiviteter enn før. Det forplikter oss som kirke. Det forplikter oss til å se den enkelte. Det forplikter oss til å være modige nok til å møte deres livshistorier og romme dem. Det forplikter oss til å skape trygge og gode rammer rundt det arbeidet vi gjør. Det forplikter oss til å gjøre alt vi kan for å forhindre at noe skjer i kirken som vil bli et hinder for å kunne se sitt liv i lys av evangeliet.

I arbeidet med trosopplæring, og i arbeid med barn og unge, stilles kirken ovenfor mange utfordringer. Det finnes mange eksempler på at omsorg og makt er lett å misbruke i kirkelige miljøer. Aktivitetsnivået øker. Mange av aktivitetene har rammer som legger godt til rette for overgrepssituasjoner. Det er blant annet en økning i antall leire og overnatningsopplegg i kirker. Dette er ikke en oppfordring til å slutte med disse aktivitetene. Men det er en oppfordring til å jobbe godt

med forebygging og med formidling av kunnskap om overgrepstematikk, og å forplikte de lederne som er med, på retningslinjer for å skape rammer, så barn og unge får gode og trygge opplevelser og erfaringer. Det er skrevet mye klokt som gir viktig kunnskap om gode fremgangsmåter i møte med overgrepssproblematikk i barne- og ungdomsarbeid. Jeg vil spesielt henviser til Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU) sitt prosjekt *Trygg!* Her er det laget veivisere som inneholder mye kunnskap, og som er konkrete. ¹ Jeg vil også anbefale boken «...si det til noen...» – *En bok om seksuelle overgrep* av Margrete Wiede Aasland.

Det ligger også noen utfordringer i hvordan mye av arbeidet er lagt opp. De avgrensede tiltakene gir oss liten kontaktflate med barna. Det er viktig å ha tenkt igjennom og å ha en beredskap på å kunne være tilstede for den enkelte der og da.

Det kan være at den 10 minutter lange samtalen med den ene 11-åringen, ble et viktig første steg. Kanskje fikk du noen hint eller hentydninger? Kanskje en magefølelse som ikke var så god? I mange situasjoner kan det være viktig å ha tid til å følge opp. Det er en god hovedregel at det alltid skal være minst to ledere på et arrangement. Også av denne årsaken.

Kunnskap om overgrepserfaringer bør få konsekvenser, også for trosopplæringens innhold.

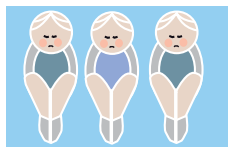
Det bør få konsekvenser for hvilke bibelfortellinger som

vektlegges, hvilke gudsbilder vi formidler og hvilken teologi vi forkynner for kommende generasjoner. Og det bør ikke minst få konsekvenser for hvordan vi møter barnet. Møter vi det som et troende subjekt, med egne og kompetente livserfaringer og livsanskuelser, eller møter vi barnet som et objekt for vår læring? Trosopplæring handler ikke bare om formidling av kunnskap fra en generasjon til en annen. Det handler om å være i dialog om hva troen gir fra seg i de ulike stadiene i livet. Sammen kan vi oppleve hva som skjer når evangeliet møter stadig nye mennesker. En god trosopplæring må ha en slik barneteologisk forankring.

Grenseoverskridende seksuell adferd

Innenfor det vi omtaler som overgrep, finnes også grenseoverskridende seksuell adferd. Det er ofte enklere å definere og ta tydelig avstand fra de grove overgrepene. Den grenseoverskridende seksuelle atferden er en mer ullen affære. Hvor går grensen for hva som er overgrep? Er alt som er juridisk lovlig, tillatt? Er det kun ved strafferettslige lovbrudd vi skal/kan gripe inn? Hva er tillatt hos oss? Hvem får være med å legge premissene for hva som er greit og ikke? Reflekteres det over egen praksis? Grenseoverskridende seksuell adferd er et betydelig problem, også i kirken og i kristent barne- og ungdomsarbeid. Det kan forstås som handlinger som bryter med de grenser en person har for å beskytte sin egen integritet. Det kan dreie seg om uønskede seksuelle tilnærmelser, oppfordring om seksuelle tjenester, verbal eller kroppslig atferd

av en natur som oppleves ydmykende og/eller invaderende. Det kan skje medlemmer imellom, det kan skje mellom unge ledere og medlemmer, og mellom unge og eldre ledere.

I mye ungdomsarbeid er ledertrening et viktig moment. Fjorårets konfirmanter gjennomgår lederkurs og er for eksempel ledere på neste års konfirmantleir. Det å ha så unge

ledere med, forplikter i forhold til å formidle kunnskap om tydelig grensesetting og retningslinjer for god atferd. Det å kvalitetssikre egne ledere, bør ha høyeste prioritet innen forebyggingsarbeidet. Ungdom er utviklingsmessig i en fase av livet hvor autoriteter skiftes ut. Og de leter etter nye forbilder og danner nye typer relasjoner. For ledere er det lett å få en sterk stilling blant unge som søker en slik ny type tilknytning. Det er mye bekreftelse å hente fra ungdommene. Det er viktig å ikke utnytte denne posisjonen. Vi må våge relasjoner, men være trygge voksne/ledere som vet godt hvor grensene går. Dette kan imidlertid være en utfordring. Mange unge ledere sliter med å forstå det. Derfor må vi være helt konkrete, når vi snakker om hvor grensene bør settes. Mange stoler på egen intuisjon. Som ledere må vi snakke sammen om hvordan vi vil ha det i våre fellesskap. Disse samtaleene må gå kontinuerlig, og de må være en del av all forberedelse til nye tiltak, alle lederkurs og all evaluering av det som er gjort. Vi må se, snakke om, reflektere over, bli enige om hvordan vi vil ha det og igjen spørre på nytt.

Dette handler om å være modige og kloke i møte med alle grupper og enkeltpersoner. Vi må tørre å bryte inn når vi ser at det vi gjør, ikke har den kvaliteten det bør ha.

Mange unge tillater, i sin «usikre» seksualitet, ting man egentlig ikke liker. De kan la det skje fordi den andre, gjerne en eldre leder, gir uttrykk for at det er greit. «Klemmekulturen» i mange kirkelige ungdomsmiljø er et stadig tilbakevendende tema. Massere, klemme, holde rundt, sitte inntil, «pjuske» i håret og lignende, kan være greit blant venner. Det får imidlertid en annen funksjon i leder-/ medlemsrelasjonen. Kroppslig og verbal intimitet er ikke et godt virkemiddel for å få ungdom inkludert i et trygt fellesskap. I arbeid med trosopplæring blant barn og unge, er det kirkens ansvar å bygge fellesskap som er helende, og som gir mulighet for den enkelte til å være tilstede med alle sine livserfaringer. Det er ikke alltid at én atferd passer begge når det er to involvert. Noen liker ikke å bli pjusket i håret, derfor gjør vi det ikke i det hele tatt. Det handler også om lederes ansvar for å unngå å skape en innenfor- og utenforkultur. Som ledere må en være svært bevisst at behovet for å skape gode fellesskap der alle kan delta, kommer foran eget behov for å kjenne seg betydningsfull for medlemmene.

I barne- og ungdomsarbeid brukes det mye lek. Lek er gøy. Men ikke alltid. Mange leker er av en karakter som kan oppleves invaderende, uavhengig av om man har overgrepserfaringer eller ikke. Dette er et komplisert farvann. Ulike leker vil

oppleves forskjellig i ulike sammenhenger. Det er mange leker som innbærer en høy grad av fysisk kontakt, som kan oppleves som invaderende og grenseoverskridende. Det å lage en liste over leker som ikke kan brukes, er ikke nødvendigvis den riktige måte å gripe dette an. Heller er det viktig å ha en høy bevissthet på hvilke leker man velger å bruke. Det er helt avgjørende at det oppleves greit for den enkelte å avstå fra å være en del av en lek, dersom den oppleves ubehagelig.

Frivillige medarbeidere

Et annet aspekt som også må nevnes, er vekten på frivillig innsats. Trosopplæringsreformen kan ikke gjennomføres i det omfanget det legges opp til, uten en betydelig innsats fra frivillige. De er en avgjørende ressurs. Og de aller fleste går inn i arbeidet med den rette motivasjon og intensjon, og ønsker å bidra positivt til det arbeidet som drives. Men vi kan ikke lukke øynene for det faktum at noen gjør det fordi de vil få mulighet til å gjøre overgrep mot barn. Jeg mener vi må tilnærme oss frivillige medarbeidere på samme måte som lønnede. Ta en samtale med vedkommende, snakk om bakgrunn, motivasjonen for å gjøre denne innsatsen og la vedkommende få reflektere rundt lederrollen. Ta deg gjerne tid til å sjekke referanser. Det synes jeg vi må tørre å spørre om.

Tema seksualitet

Et annet tema vi må våge å snakke om, er seksualitet. Skal trosopplæringen gi god livshjelp, må dette tematiseres. Hvordan

snakker vi med ungdommene om dette? Snakker vi med dem? Ungdom har mye praktisk kunnskap rundt seksualitet, men grenser har vært lite tematisert. Seksualundervisningen i skolen kritiseres for å være for «instrumentell», man lærer om prevensjon, hvordan kroppene fungerer osv. Men det læres mindre av grensesetting, egne og andres, og det er mindre fokus på det relasjonelle. Min erfaring er også at mange ungdommer har en svært seksualisert atferd. Ungdomskulturen er i stadig endring, og mange kan oppleve at det er vanskelig å forstå den. Ikke avvis den, selv om du ikke forstår. Gå heller inn og snakk i den! Bli kjent med ungdommene. Ikke vær redd for å gi uttrykk for verdier og holdninger. Samtidig; ikke gå i den fellen mange i kirken har gjort, ved å ikke forholde seg til den praksis mange unge faktisk har. Vi kan ikke verdibasere oss ut av denne viktige samtalen med ungdommene! Vi må klare å ha to tanker i hodet samtidig. Seksualitet er en positiv kraft i livet. En kan godt holde ekteskapet/partnerskap opp som en god og trygg ramme for samlivet mellom to individer, men samtidig ta på alvor at mange ungdommer i dag er seksuelt aktive også utenfor disse rammene. For eksempel kan man si: «Ikke ligg med kjæresten før du kan fortelle han/henne hva som er godt for deg. Tør du ikke det, er du kanskje ikke klar for det.» Dette handler om å hjelpe ungdom til god grensesetting!

Vi trenger voksne som kan hjelpe unge til å respektere egne og andres grenser i alle situasjoner. Hjelpe dem til å bevare seg selv gjennom å være tydelig på egne grenser.

Samtidig vil jeg med Aasland understreke: *Det er aldri barnets ansvar å sette grenser. Vi kan lære barn å si ifra hvis noe skjer med dem som de ikke liker, eller som skremmer dem. Men det er alltid, under enhver omstendighet, overgriperes ansvar.**

For meg er det en forutsetning for god trosopplæring, at den har et barneteologisk fokus. Som en del av dette, er trosopplæringens sakramentale forankring avgjørende. Gjennom et fokus på tilhørighet til kirken gjennom dåp og

nattverd, kan barn og unge finne et fellesskap der de kan delta på egne vilkår. Den sakramentale nærheten er ikke klebrig, og i så måte minst risikabel ved bruk av intinksjon. Den er et tydelig tegn på tilhørighet uten en klam arm rundt skulderen.

- * De kan lastes ned og bestilles på <http://www.ungnett.org/pages/side.aspx?nr=3184>
- * Aasland 2004:33

«Løg er lykkelig...» ...for Jesus er min beste venn»

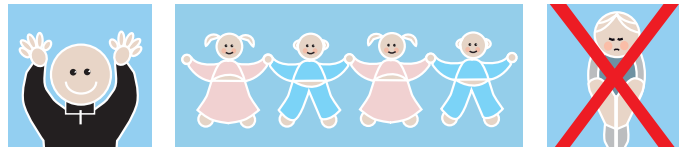
Om hvordan velmenende trosformidlere kan skape vanskelige gudsbilder og selvbilder

Prest Benedikte Ericson

I det følgende vil vi ta fram noen viktige tema i kirkens forkynnelse, for å se hvordan disse tema kan møte barn som strever med skam og skyldfølelse knyttet til erfaringer med seksuelle overgrep og andre former for omsorgssvikt. Når vi på denne måten låner øre til barnet, vil vi også skrive inn reaksjonene, slik voksne kvinner og menn har kjent det som barn, i møte med kristen forkynnelse. Hensikten er å fokusere at trosopplærers gode budskap kan true, mer enn styrke, disse barnas tro og selvfølelse. Like viktig er det at barn med slike livserfaringer, møter forkynnere som har en rik fordykning av budskapet om at barnet er verdifullt akkurat slik som det er. Vi vet at avmakt er en viktig faktor for å initiere overgrep. Slik handler seksuelle overgrep ikke bare om seksualitet, men like mye om overgripers behov for å ta kontroll og vende

egen avmakt til makt. På den bakgrunn er vi opptatt av å vise hvordan forkynnelsen kan forsterke barnets avmakt. Følgende eksempler kan brukes i arbeidet med å forstå såre erfaringer og integrere denne forståelsen i forkynnelsen.

EKSEMPEL 1 JULAFTENS PREKEN

Illustrasjon

Presten på prekestolen

Julekrybben/juletreet

Alle de andre sammen i glede

Barnet i isolasjon og skam

Utsagn

«Nå er dagen kommet, som alle barna gleder seg til.»

«Nå skal vi alle hjem til fred og hygge sammen med våre nærmeste.»

Den gode intensjon

Å formidle glede og forventning

Men hva hører barnet?

«Hva er det med meg? Jeg gleder meg jo ikke.»

«Presten lyver.»

«Presten vil ikke vite om det vonde i min familie.»

I hvilken sammenheng lever barnet?

Ved høytider kan foreldres avmakt og opplevelse av tilkortkommenhet øke.

Likeså kan det bli mer aggresjon, alkoholbruk og behov for å utøve misbruk og makt..

Hva ville gjort en forskjell for barnet?

At presten sier at det ikke er lett for noen å få til livene sine.

At det er helt greit å ikke være glad; vi er uansett velkommen slik vi er.

At det faktisk er lov å være glad, selv om man ikke er perfekt. Se vedlegg, forslag til preken på julaften.

Kommentar

Mulige konsekvenser av prestens utsagn, er

- at barnet får bekreftet sin opplevelse av isolasjon, av å være annerledes og utstøtt,
- at barnet kan miste tillit til kirken,
- at barnet kan gjøre prestens ord og holdning til Guds ord og holdning, og dermed miste tillit til Gud.

Når barnet har et negativt selvbilde, leter det ubevisst etter bekreftelse på dette. Dette vil styre hva barnet hører, nesten uansett hvor inkluderende og klok forkynnelsen er.

EKSEMPEL 2

OM AT JESUS ELSKER OSS

Illustrasjon

Barnekoret står foran menigheten og synger

Utsagn

«Jesus elsker alle barna, alle barna på vår jord!...»

«Jeg er lykk'lig, jeg er lykk'lig, ...For Jesus er min beste venn!»

Den gode intensjon

Å formidle Jesu kjærlighet til barna.

Men hva hører barnet?

«Jeg kan ikke kjenne at Jesus elsker meg.»

«Jesus vil ikke ha meg til venn, fordi jeg ikke er bra nok.»

I hvilken sammenheng lever barnet?

Barn tar ofte på seg skylden for at foreldrene har det vondt. De tror det er dem selv det er noe galt med, når foreldre ikke evner å vise dem nok kjærlighet. Da er det heller ikke lett å forstå eller ta imot Jesu kjærlighet. En slik forkynnelse kan for barnet virke tomt, uten relevans eller som en gjentakelse av hjemmeverkeligheten; de fortjener jo ingen kjærlighet! «Det utslitte barnets bønn» illustrerer noe av dette.

Kjære Jesus!

Jeg orker ikke mer!

Jeg klarer ikke alt dette.

Jeg prøver alt jeg kan. Men jeg bare ødelegger.

Samme hva jeg gjør, så hjelper det ikke.

Jeg orker ikke være hjemme.

Men jeg kan ikke gå!

For hva med mamma og pappa da?

Om jeg bare ble snillere!

Da – kanskje – kunne det bli slutt på alt det vonde hjemme;

Som ingen må få vite om.

Kjære Jesus, du MÅ hjelpe meg, så jeg blir snill!

Hva ville gjort en forskjell for barnet?

At sanger og tekster tydelig anerkjenner barnet for det han/hun er; altså noen flere med innhold av typen:

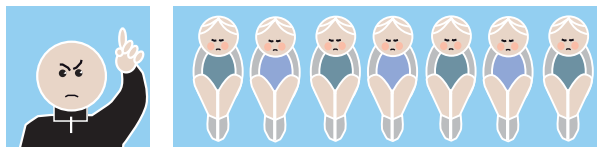
«Jeg er bra nok, jeg er bra nok! Både mandag, tirsdag, onsdag..... Når bare jeg er den jeg er!»

Kommentar

I ønsket om å formidle glede, ligger muligheten til å gi noe til dem som trenger det, men også muligheten til å idyllisere og dermed øke avstanden til egen opplevelse. Det må gjentas og gjentas at Guds kjærlighet ikke er forbeholdt «solskinnsbarna», men minst like mye omfatter «løvetannbarn».

EKSEMPEL 3

SYNDSBEKJENNELSEN

Illustrasjon

Presten/kateketen underviser

Pekefingeren

Konfirmanter i benkeradene eller på stoler plassert rundt alteret

Svært mange rødmer og ser ned

Utsagn

«*La oss bøye oss for Gud og bekjenne våre synder*»

Den gode intensjon

Å formidle kirkens syndsbejennelse som befriende, også til barn.

Men hva hører barnet?

«*De andre ser alt som er galt med meg. Jeg kan ikke skjule meg. Men jeg må skjule det som har skjedd. Ingen må se eller vite, heller ikke Gud. Jeg fortjener ikke Guds nåde og tilgivelse*».

I hvilken sammenheng lever barnet?

Følgende dikt, skrevet av en voksen, kan beskrive barnets opplevelse av å være i kirken.

*Du skal ikke lyve, sa mamma til meg,
For ellers vil Gud straffe deg.
Og da kommer du ikke til himmelen.
Så Pass deg!! Hold din sti ren!*

*Du skal ikke stjele, sa mamma til meg,
For ellers vil Gud straffe deg.
Og da kommer du ikke til himmelen.
Så pass deg!! Vær snill og pen!*

*Men først løy du, mamma, og så løy jeg.
Du løy om min pappa, du løy om mitt liv.
Du løy om ditt eget svik.*

*Og først stjal du, mamma, og så stjal jeg.
Du stjal min rett til å vite, - sannheten om mitt liv.
Til å innse en pappas svik.*

*Så hva gjorde det meg, om jeg stjal ting fra deg!
Og hva brød det vel meg, om jeg løy framfor deg!
Min samvittighet var allerede gjort skitten og stygg.
I mitt dyp bodde og slanger og alle slags kryp.*

*Og i dypet av i meg bodde Skyldens Onde Jeg.
Og langt inne i meg, krøp jeg skammens vonde vei.
Gud i himmelen ser alt. Han ser menneskers ondskap og svik.
Og jeg visste fortvilet at jeg var den lik.*

Hva ville gjort en forskjell for barnet?

At barnet hadde hørt ulike og nyanserte uttrykk for hva det er vi kan slite med å få til.

At barnet hadde fått anledning til å uttrykke opplevelsen av synd med egne ord.

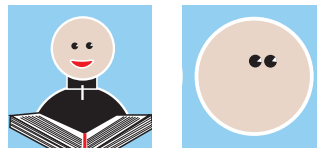
Her følger således en syndsbejennelse, formulert av en voksen som bærer frem sin barneopplevelse.

«La oss bøye oss for Gud og bekjenne vår mistillit»
«Hellige Gud, himmelske Skaper.
Se i nåde til meg, et barn med mistillit,
som ikke makter full tillit til Deg, verken i ord, tanker eller
gjerninger, fordi jeg kjenner og lever med redselen i mitt hjerte,
så jeg holder avstand til mennesker rundt meg og sårer både dem
og meg selv.
For min skyld, ha tålmodighet med meg.
Tilgi meg all min tvil.
Og gi meg å elske fullt ut; at jeg må finne tilbake til tillitens og
gledens kraft i meg.»

Kommentar

I møte med den voksne ser vi ofte at en holdningsmessig unyansert kopling mellom syndighet og seksualitet preger mange. Når en slik kopling medfører at møtet med våre naturlige behov, etterlater forvirring, skam og skyldfølelse, er dette skadelig. Et anliggende i formidlingen av det kristne budskap, er å tydeliggjøre barnets rett til å oppdage sin Gudskapte utforskerlyst. At dette skal få skje, også i forhold til seksualitet, og i tråd med sunt kristent menneskesyn og sunn etikk.

EKSEMPEL 4 OM Å GÅ FORTAPT

Illustrasjon

Opplesning fra Bibelen

Barn og unge lytter med skremte øyne

Utsagn

«... For så høyt har Gud elsket verden, at Han ga sin Sønn, den enbårne, for at hver den som tror på Ham, ikke skal gå fortapt, men ha evig liv...»

Den gode intensjon

Å forkynde troen på Jesus Kristus som vår frelser.

Hva hører barnet?

«Jeg er nødt til å tro, ellers kommer jeg til helvete! »

«Mamma går fortapt. »

«Hvordan kan Gud ofre sin egen sønn? Da er han jo ikke bedre enn pappa!»

Hva ville gjort en forskjell for barnet?

At de får forkynt en Gud som ikke er splittet og uforutsigbar,

slik barnet erfarer at f eks far er som overgriper.
At de får forkynt en Gud som ikke krever det umulige,
men som elsker oss uansett.
At deres ledere har en velfundert teologi og formidler at Gud
ikke er avhengig av menneskets evne og mulighet til å elske ham
tilbake.

Kommentar

Møte med den voksnes erfaring, har gitt oss del i sterke
vitnesbyrd, som viser hvor feilslått noe forkynnelse kan bli
i møte med et allerede såret barn. Det kan være skadelig for
barnesinnet å være gjenstand for direkte forkynnelse om
straff og fordømmelse. Det er et viktig anliggende å fastholde
barnets fortrinn som skapt av Gud, og med forutsetninger for
en tillitsfull tro og hengivenhet. Vi må unngå forkynnelse som
skaper tvil om at barnet er et «rettmessig» Guds barn. Guds
kjærlighet og akseptasjon av barnet er uten betingelser. Som
forkynnere vekkes vi til besinnelse og utfordres til ansvar for at
det kristne budskap blir til god vekst og modning for barnet.

Vedlegg

Eksempel på en julaftenpreken som rommer det utsatte barnets situasjon

*Det er bursdagen til Jesus vi feirer. Og det er over 2000 år siden
han ble født.*

*Men tenk ... om Jesus hadde stått ved siden av meg nå. Eller om
han hadde sittet der i vindusposten. Det kunne gått an, for han
var jo et menneske, sånn som oss. Først var han baby, og så ble han
barn og ungdom, og så ble han voksen.*

*Men – det var noe spesielt med ham, allikevel. Han hadde
en så stor kraft inne i seg, så mye kjærlighet inne i seg, at han
kunne gjøre undere. Mirakler. Han kunne gjøre sånne ting som
menneskene lengter veldig etter.*

*Jeg vet ikke hvorfor han ikke bare knipser og lager fred i verden ...,
men jeg vet noe annet som vi også lengter veldig etter, jeg vet et
under som jeg selv, i alle fall, skulle ønske kunne skje.*

... At bare fordi Jesus satt her, så ble vi litt annerledes. At vi

plutselig kjente oss bare glade, alle sammen. Og at vi plutselig fikk lyst til å være bare gode mot hverandre, så ingen var lei seg. Det ville være et under, synes jeg. Jesus vet jo like godt som oss at vi gjør mye vi anger på, fordi vi ikke er glade. Han skjønner også, mye bedre enn oss, at vi egentlig prøver så godt vi kan. Bare at vi ofte er så redde.

Men tenk om vi plutselig ikke var så redde. Tenk om vi plutselig blåste i hvem som var finest på håret. Eller i hvem som hadde den dyreste bilen. At vi blåste i om vi kom på skolen etter ferien med ny genser eller i hvem som var mest populær i klassen. Tenk om vi plutselig, her vi sitter sammen i kirken, ikke var så redde for om de presangene vi skal gi til de andre, er bra nok eller ikke?

Tenk om det skjedde det underet at vi visste at alt var bra nok! At vi selv var bra nok! Jeg tror at da ville ikke de voksne gjøre sine barn noe vondt. Da fikk vi ikke lyst til å gjøre noen andre noe vondt. Da kan det hende at vi fikk mer lyst å danse og synge. Eller bare sitte helt stille og kjenne glede tvers igjennom. Eller at det kjentes viktig bare å holde noen i hånden, som man hadde lyst å holde i hånden. Eller smile til noen.

Om Jesus hadde vært her, sittet der og sett ut over oss, kunne dette ha skjedd. Han hadde ikke trengt å bruke noen ord. Bare ved å være den han var, ville han fått oss til å kjenne oss trygge på at vi var verdifulle. At det var fint å være akkurat oss, og ingen, absolutt ingen annen. Og Jesus ville ikke synes det var viktig å gi oss skyld, selv om vi ikke hadde fått til før å være glade. Han vet at det eneste som virkelig kan åpne for gleden, ikke er skylden, men at vi skjønner at det finnes så stor kjærlighet som han har. At vi forstår at det er sånn Gud er.

Det var derfor hyrdene på marken og alt rundt omkring der Jesus ble født, lyste av glede. Derfor lengter vi sånn tilbake til denne natten.

Men – den hellige julenatt var ikke bare da. Den er nå. Det skjer nå. Og med Jesu blikk bærer vi det hellige som en del av oss, som det å være skapt i Guds bilde. Den hellige julenatt vil aldri i evighet forsvinne.

Amen

etterord

«Til det beste for alle barn»

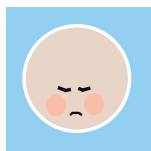
Med dette heftet har vi villet peke på viktige perspektiver til det beste for trosopplæringen. Vi har villet hjelpe til, slik at den enkelte trosopplærer, i lys av kunnskap om overgrep mot barn, skal se alle:

De flinke

De som er flinke, fordi de i glede og nysgjerrighet utfolder seg i kirkens rom.

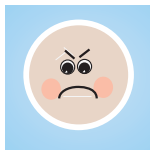
De som er flinke, for å kontrollere det uforutsigelige mens de bærer på skyld, skam og ansvar påført av voksnes handlinger.

De triste

De som er triste, fordi de har en sorg som har en tydelig årsak som andre ser muligheter til å støtte.

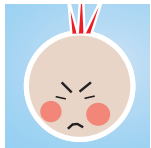
De som er triste og som gjør seg minst mulig synlig, fordi de har en ujevnelig fortvilelse som de bærer alene, uten tillit til at noen kan hjelpe dem.

De sinte

De som er sinte, fordi de har et sårbart temperament som gir dem et naturlig strev med å uttrykke seg i små og store konflikter med omgivelsene.

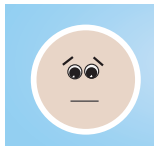
De som er sinte, fordi de tappert forsøker å håndtere en umulig situasjon, som de ønsker at voksne skal se.

De bryssomme

De som bryr seg, er engasjert, og kanskje litt masete, fordi de er så nysgjerrige og vil oppleve alt og mest mulig på en gang.

De som er grenseløse og til bry, fordi voksne ikke har respektert deres grenser eller bidratt til at barnet har fått utvikle egne grenser.

De trygge

De som kjenner seg trygge og lengtende i møte med forkynnelsen av Den gode Gud som Far, fordi ordet speiler deres omsorgserfaring.

De som verken kan ta inn trygghet eller lengsel i møte med forkynnelsen, fordi deres mors- og/eller farsbilder er forvirret og negative.

Et ressurshefte fra
Stiftelsen Kirkens Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep
Med bidrag av Elisabeth Torp, Randi Dyrerud, Torbjørn H. Andersen,
Berit Sivertsen Sørvig, Trine Anstorp, Merete Thomassen,
Birgitte Lerheim, Anne Berit Løvstad Evang og Bendikte Ericson
Forord av biskop Helga Haugland Byfuglien

Kirkens Ressurssenter er et samarbeid mellom Kirkerådet for Den norske kirke,
Stiftelsen Diakonissehuset Lovisenberg og Norges KFUK/KFUM.

Kirkens Ressurssenter er et kompetansested for kirken
i dens innsats for å forebygge og hele der overgrep har skjedd.

Kirkens Ressurssenter gir tilbud for
kvinner (sjelesorg- og trapisamtaler, – fellesskap) og
menn (ADAM – et møte- og samtalested).

Faglig har senteret som målsetting å videreutvikle teologisk og psykologisk kompetanse
– og videreformidle den, slik at kirken på best mulig måte kan møte, se, støtte og hjelpe
mennesker som er rammet av overgrep. Og det er viktig å se dem tidlig!

Hva kan vi gjøre for barna?
- Viktige perspektiver til kirkens trosopplæring